

K 207779
3

საქართველოს
საქართველოს

სოლომონ

ჩოლოქაშვილი

ბიობიბლიოგრაფია

Соломон Михайлович
ЧОЛОКАШВИЛИ
БИОБИБЛИОГРАФИЯ

«მეცნიერება»

«МЕЦНИЕРЕБА»

1989

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

ცენტრალური სამეცნიერო ბიბლიოთეკა
ЦЕНТРАЛЬНАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА

ბიობიბლიოგრაფიული სერია „ქართველი მეცნიერები“
Биобиблиографическая серия „Грузинские ученые“

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია
სკვ-2000

სოლომონ

ჭოლოკაშვილი

(1883-1944)

ბიობიბლიოგრაფია

Издательство <Мецниереба>

Тбилиси

1989

ს ლ ო მ ნ

ჩ ლ თ ყ ა შ უ ი ლ ი

(1883-1944)

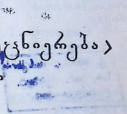
ბ ი ბ ლ ი თ ე გ რ ა ფ ი ა

გ ა მ ო ტ ე მ ლ ო ბ ა < მ ე ტ ნ ი ე რ ე ბ ა >

თ ბ ი ლ ი ს ი

1989

ქახველი ვკენახევა - ნიბლიოგრაფია 2) ჩოლოყაშვილი, სოლომონი
- ნიბლიოგრაფია

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსის, გამოჩენილი ქართველი აგრონომის სოლომონ მიხეილის ძე ჩოლოყაშვილის ბიობიბლიოგრაფია მოიცავს 1912—1987 წლებს. ნაშრომში შედის სამეცნიერო-კვლევითი, მისი რედაქციით გამოცემული შრომები და ლიტერატურა ს. ჩოლოყაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ.

მასალა განლაგებულია ქრონოლოგიურ-ანბანური რიგით. ბიობიბლიოგრაფიას წინ უძღვის ს. ჩოლოყაშვილის სამეცნიერო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მოკლე მიმოხილვა, აგრეთვე ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი თარიღები. ერთვის შრომათა და სახელთა ანბანური საძებელი.

Библиография академика Академии наук Грузинской ССР, видного грузинского агронома Соломона Михайловича Чолокашвили охватывает 1912—1987 гг. В ней входят научно-исследовательские труды, труды опубликованные под его редакцией, а также литература о жизни и деятельности С. М. Чолокашвили.

Материал расположен в хронологическо-алфавитном порядке. К библиографии предпослан краткий обзор научной и общественной деятельности С. М. Чолокашвили. Прилагается алфавитный указатель трудов и указатель имен.

ბიობიბლიოგრაფიული სერიის მთავარი სარედაქციო კოლეგია:

გ. ჯიბლაძე (მთ. რედაქტორი), ლ. გაბუნია, ა. ცაგარელი, გ. ციციშვილი, თ. ონიანი, მ. დარასელია, შ. ძიძიგური, ა. აფაქიძე, ჯ. ლომინაძე, ს. ხადური, ნ. გურგენიძე (მდივანი), ვ. ახალაძე, შ. შენგელია, რ. გრიგოლია.

შემდგენელი: გ. მგელაძე-ბორჯაძე

რედაქტორი: ნ. გურგენიძე

ბიბლიოგრაფიული რედაქტორი: თ. ნაკაშიძე

Главная редакционная коллегия библиографической серии: Г. Н. Джибладзе (гл. редактор), Л. К. Габуня, А. Л. Цагарели, Г. В. Цицишвили, Т. Н. Ониани, М. К. Дараселия, Ш. В. Дзидзигური, А. М. Апакидзе, Дж. Г. Ломинадзе, С. А. Хадури, Н. А. Гургенидзе (секретарь), В. Я. Ахаладзе, Ш. И. Шенгелия, Р. М. Григолия.

Составитель: Г. В. Мгеладзе-Борджадзе

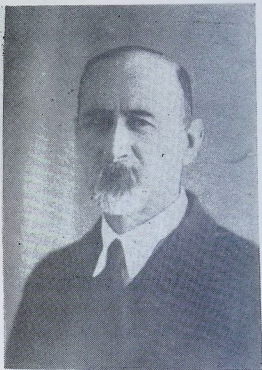
Редактор: Н. А. Гургенидзе

ს. ქ. ნიბლიოგრაფიული რედაქტორი: თ. ე. ნაკაშიძე

სახ. საბ. რედაქტორი.

ჩ. 406(092) : 016
M 607 (00—) 89

© გამომცემლობა „მეცნიერება“ 1989

Հ. Կ. Կ.

სოლომონ ჩოლოყაშვილი

(სამეცნიერო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მოკლე მიმოხილვა)

ქართველი ერის მატერიალური კულტურის საგანძურში მევენახეობას ყოველთვის თვალსაჩინო ადგილი ეჭირა და უჭირავს დღესაც.

ქართველი კაცი მუდამ ესათუებოდა და თავს დასტრიალებდა ქართულ მიწაზე თითქოს მასთან ერთად ფეხშემოდგმულ ვაზს. ამიტომ გასაგებია ის ღრმა პატივისცემა, რომელსაც ქართველი ერი მიაგებს გამოჩენილ მამულიშვილებს, იმათ, ვინც მთელი თავისი ცხოვრება და მოღვაწეობა ქართული მევენახეობის შემდგომ აღმავლობას, განვითარებასა და წინსვლას მოახმარა, ვისაც თამამად შეეძლო ეთქვა: „ყველაფერს, რასაც ვაკეთებდი, ჩემი მიწისა და ხალხის სიყვარული მაკეთებინებდა“.

ეს სიტყვები საესებით მიესადაგება მეცნიერების დამსახურებულ მოღვაწის, აკადემიკოს სოლომონ მიხეილის ძე ჩოლოყაშვილის მოღვაწეობას, რომლის სახელსაც უკავშირდება მეცნიერული მევენახეობის განვითარების ყველაზე უმნიშვნელოვანესი პერიოდი არა მარტო საქართველოში, არამედ მთელს ქვეყანაში.

სოლომონ მიხეილის ძე ჩოლოყაშვილი დაიბადა 1883 წლის პირველ ივნისს, გურჯაანის რაიონის სოფელ ბაკურციხეში, მოსამსახურის ოჯახში.

დედა, ეკატერინე ვაჩნაძე, იმ დროისათვის საკმაოდ განათლებული ქალი ყოფილა, მანვე მიადებინა შინ პატარა სოლომონს პირველდაწყებითი განათლება; როგორც ბატონი სოლომონი იგონებდა, დედას მუდმივი მეთვალყურეობისა და განსაკუთრებული მზრუნველობის ქვეშ ჰყავდა იგი, როგორც ფიზიკურად სუსტი ბავშვი, და თურმე ადგენდა დღიურებს იმის შესახებ, თუ როგორი წესითა და მზრუნველობით უვლიდა შვილს. როგორც პროფ. ვ. ქანთარია გადმოგვცემს, უკვე გვიან, უნივერსიტეტში მუშაობის დროს, პროფესორ ს. ჩოლოყაშვილს ეს დღიურები გადაუცია სპეციალისტებისათვის, როგორც საინტერესო მასალა პედაგოგიური და სამეცნიერო თვალსაზრისით.

მამა, მიხეილ ჩოლოყაშვილი, სპეციალობით იურისტი, მეტად განათლებული და მევენახეობის დარგის დიდად მოყვარული პიროვნებაა ყოფილა.

პირველდაწყებითი განათლების მიღების შემდეგ პატარა სოლომონი მიაბარეს თბილისის გიმნაზიის პანსიონატში, მაგრამ იქაური ადმინისტრაციული პირობები აუტანელი გახდა ისედაც სუსტი აგებულების ბავშვისთვის. ამას დაერთო მისი დაავადება ყვავილით, რამაც იგი ცალი თვალით დააბრმავა. ამის შემდეგ, მშობლებმა ს. ჩოლოყაშვილი შეიყვანეს ნიკიტის მებაღეობა-მევენახეობის სასწავლებელში (ყირიმი-იალტა). ეს არჩევანი არ იყო შემთხვევითი; კახეთის ულამაზეს სოფელში დაბადებულმა და გაზრდილმა კაცმა ბავშვობიდანვე შეიყვარა და შეისისხლბორცა მცენარეული სამყარო. დედა ამჩნევდა ბავშვის ამ უსაზღვრო გატაცებას და როგორც ბატონი სოლომონი იგონებდა: „სულ ბაღ-ვენახებში დაეძებდა თითქოს ტოლებთან სათამაშოდ წასულ შვილს“.

ნიკიტის მებაღეობა-მევენახეობის სასწავლებელში ს. ჩოლოყაშვილმა ოთხი წელი დაჰყო, მაგრამ ბეჯითად დაწყებული სწავლა ცუდად დამთავრდა: „გამოსაშვები გამოცდების დაწყების წინ გამომპრიცხეს გაფიცვებში მონაწილეობის გამო, ამით რუსეთში სწავლის გაგრძელების საშუალებაც მომესპო“, — წერდა იგი.

გერმანულ ენას კარგად დაუფლებული ს. ჩოლოყაშვილი მალე სწავლას აგრძელებს კლოსტერნიბურგის (ვენა) მევენახეობა-მეხილეობისა და დეკორატიული მებაღეობის უმაღლეს სკოლაში, მევენახეობა-მეღვინეობის განყოფილებაზე, რომელსაც წარჩინებით ამთავრებს 1907 წელს. წარჩინებული სწავლისათვის იგი დაჯილდოებული იქნა ოქროს დიდი მედლით. სამეცნიერო მუშაობის სტაჟირების მიზნით ს. ჩოლოყაშვილი დარჩა ხსენებული უმაღლესი სკოლის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ენოქიმიისა და მიკრობიოლოგიის ლაბორატორიაში, პროფესორების ზეიფერტისა და რაიშის ხელმძღვანელობით, პრაქტიკულ სამუშაოებს კი ატარებდა კატუსის სანიმუშო მეურნეობაში.

1908 წელს ევროპულ განათლებას და სასოფლო-სამეურნეო ცოდნას ღრმად დაუფლებული 25 წლის სპეციალისტი საქართველოში დაბრუნდა.

პროფ. ვ. ქანთარია წერდა: „ინტერესმოკლებული არ იქნება მოვიგონოთ ის პერიოდი, როდესაც ყალიბდებოდა მისი ბუნება, შეხედულება ცხოვრებისა და საზოგადოებაზე. აქ მხედველობაში გვაქვს ის დრო, როდესაც მეფის რუსეთი მაქსიმალურად ზღუდავდა საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო განათლების საქმეს; ის აყენებდა რა

მოსახლეობას უფლებრივ ნორმებში, ძლიერ აფერხებდა ერის სამე-
ურნეო-ეკონომიკური ხასიათის თვითწამოწყებებს. მიუხედავად ასეთ
პირობებში და თავადაზნაურთა გარემოცვაში აღზრდისა, მას საზოგა-
დოებისადმი სამსახური, საქმისადმი კეთილსინდისიერი დამოკიდე-
ბულება, პრინციპულობა, ერის კეთილდღეობისათვის ზრუნვა ყოველ-
თვის სასიამოვნო მოვალეობად მიაჩნდა. ის ნამდვილი პატრიოტი და
ინტერნაციონალისტი იყო, დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა არა
მარტო ქართველებში, არამედ რუსებში, უკრაინელებში, სომხებში,
აზერბაიჯანელებში და სხვა ეროვნების სპეციალისტებში“.

სამშობლოში ჩამოსვლისთანავე მისთვის მოღვაწეობის ფართო ას-
პარეზი გაიშალა და ბევრი ხელსაყრელი მიწვევაც მიიღო, მაგრამ
სოლომონ ჩოლოყაშვილი სიამოვნებით არ შეხვედრია ასეთ წინადა-
დებებს. მან უარი განაცხადა წინანდლისა და მუკუზნის მეურნეობებ-
ში მუშაობაზე და, რადგან საზოგადოებრივი საქმე უფრო იზიდავდა,
აირჩია მიწათმოქმედების დეპარტამენტი, ოძისის მამულის გამგედ და-
ინიშნა.

ამ მეურნეობაში წარდგენილი იყო მევენახეობა, მეხილეობა, სა-
ნერგე და სხვ. როგორც პროფ. ვ. ქანთარია აღნიშნავდა, ამ არჩევანში
უდიდესი როლი შეასრულა ღრმა პატივისცემამ ზაქარია ერისთავისად-
მი, რომელსაც ეკუთვნოდა ოძისის მამული. მან სიცოცხლეშივე გადას-
ცა აღნიშნული მეურნეობა ხალხს, ეს კი სოლომონ ჩოლოყაშვილმა ზ.
ერისთავის დიდ დამსახურებად ჩათვალა და გადაწყვიტა, ისევე ხალ-
ხის საკეთილდღეოდ, თვითონაც ამ მამულს ჩადგომოდა სათავეში.

1910 წელს სოლომონ ჩოლოყაშვილმა ოძისის მამულში გახსნა
მებაღეობის სკოლა-ინტერნატი, რომელსაც ხელმძღვანელობდა 1918
წლამდე და სპეციალურ საგნებს ასწავლიდა უფროს კლასებში.

ეს იყო პერიოდი, როცა ყველაზე მეტად უჭირდა მთელი ჩვენი
ქვეყნის მევენახეობას; ვაზს მასიურად მოედო ფილოქსერა. შეიქმნა
ფილოქსერასთან ბრძოლის კავკასიის კომიტეტი. დიდი მეცნიერი აქ-
ტიურად ჩაება ამ კომიტეტის მუშაობაში. მისი თაოსნობით და ხელ-
მძღვანელობით სოფ. ალაიანში (კასპის რაიონი) შეიქმნა ვაზის სა-
ნერგე მეურნეობა.

ახალგაზრდა მეცნიერისათვის პირველი რიგის საკითხად იქცა ნამ-
ყენი ვაზის გავრცელება ფილოქსერისაგან ვაზის დაცვის მიზნით. საქ-
მისადმი ერთგულებამ, თავდადება და სიყვარულმა სასურველი შე-
დეგი გამოიღო; ფილოქსერისაგან თითქმის დაღუპვის კარამდე მისული
მევენახეობა აღორძინების გზას დაადგა.

სოლომონ ჩოლოყაშვილის პირველი მეცნიერული შრომები სწო-
რედ ამ პერიოდს უკავშირდება. ამ შრომებიდან აღსანიშნავია „ფილო-
ქსერა და მასთან ბრძოლა“ (1912 წ.), რომელიც ცალკე ბროშურად

იქნა გამოცემული. მევენახეობის საკითხებზე იმ პერიოდში ქართულ ენაზე თითო-ორილა მეცნიერული ნაშრომი თუ გამოჩნდებოდა. ამიტომ „ფილოქსერა და მასთან ბრძოლა“ იმთავითვე მეტად აუცილებელ, დროულ და საჭირო პრაქტიკულ სახელმძღვანელოდ იქცა. იმ დროის მეცნიერულ დაკვირვებებზე დაყრდნობით გაკეთებულმა ღრმა ანალიზმა სოლომონ ჩოლოყაშვილს საშუალება მისცა ნათელი მოეფინა ისეთი საკითხებისათვის, როგორც იყო ვაზის ფესვის ამ უსაშინლესი მავნებლის ბიოეკოლოგია, მისი გავრცელების შეზღუდვისა და მის წინააღმდეგ ბრძოლის რადიკალური ღონისძიებები. ავტორი უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა ვაზის მცნობას ამერიკული წარმოშობის ფილოქსერაგამძლე საძირებზე და აგროტექნიკური ღონისძიებების ზუსტად დაცვას, რაც დღემდე ფილოქსერასთან ბრძოლის შეუცვლელ მეთოდადაა მიჩნეული. სოლომონ ჩოლოყაშვილს მიაჩნდა, რომ ფილოქსერასთან საბრძოლველად აუცილებელია ნამყენის წარმოების ტექნიკური ბაზის შექმნა, საძირეთა და სანამყენეთა სადღედეგების გაშენება, სასათბურე მეურნეობების მოწყობა, მცნობის ტექნოლოგიის დახვეწა-გაუმჯობესება. უფრო მოგვიანებით, 1937 წელს ბატონი სოლომონი წერდა: „ამ მიმართულებით გაცილებით უკეთესი მდგომარეობაა, ვიდრე ამ რამდენიმე წლის წინათ იყო. მიუხედავად ამისა, საჭიროა მევენახეობის მეურნეობებში მეტად ზუსტი და შეგნებული მუშაობა ფილოქსერის მიერ შექმნილი მდგომარეობის საბოლოოდ გამოსასწორებლად“.

1918 წელს ოძისის მამულის მებაღეობის სკოლა-ინტერნატი დაიხურა და სოლომონ ჩოლოყაშვილი გადმოყვანილი იქნა თბილისში, ყარაიზის სამმართველოს რწმუნებულის თანაშემწედ, რომლის გამგებლობაში შედიოდა საცდელი მინდორი, სარწყავი ქსელი, სათიბებო და სხვ.

1919 წელს სოლომონ ჩოლოყაშვილი მიწვეული იქნა მევენახეობის კურსის ხელმძღვანელად უმაღლეს სასოფლო-სამეურნეო კურსებზე. ის აქ მუშაობდა 1923 წლამდე — კურსების შეწყვეტამდე.

1920 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და პოლიტექნიკური ინსტიტუტის აგრონომიულ ფაკულტეტზე შემოღებულ იქნა მევენახეობის სავალდებულო კურსი, ხსენებული უმაღლესი სასწავლებლის სამეცნიერო საბჭოებმა ს. ჩოლოყაშვილი აირჩიეს მევენახეობის კურსის ლექტორად. ამ დროიდან საფუძველი ეყრება მომავალი დიდი მეცნიერის ფართო ასპარეზზე გამოსვლას უმაღლეს სკოლებში მოღვაწეობისათვის. ამავე წელს სოლომონ ჩოლოყაშვილი სახელმწიფო უნივერსიტეტის აგრონომიულ ფაკულტეტზე აარსებს მევენახეობის კათედრას და მისი უცვლელი ხელმძღვანელია სიცოცხლის ბოლომდე.

1921 წლიდან ს. ჩოლოყაშვილს ვხედავთ სხვადასხვა თანამდებობებზე. იყო საქართველოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის უფროსი სპეციალისტი, ამავე კომისარიატის მევენახეობისა და მეღვინეობის განყოფილების გამგე. 1923 წელს საკავშირო სასოფლო-სამეურნეო გამოფენაზე მოაწყო საქართველოს მევენახეობა-მეღვინეობის განყოფილება. იყო კონსულტანტად საქართველოს მიწათმოქმედების კომისარიატში; მუშაობდა საქართველოს და ამიერკავკასიის სახელმწიფო საგვეგმო კომისიაში, იყო ამიერკავკასიის მევენახეობის ინსპექტორი.

1923 წელს აკადემიკოს ს. გ. ნავაშინისა და პროფესორ ს. ა. ზახაროვის წარდგენით, პოლიტიკური ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოში ის აირჩია დოცენტად, ხოლო 1926 წელს საკვალთმეცნიერო კომისიამ დაამტკიცა პროფესორად. შემდგომ პოლიტექნიკური ინსტიტუტისა და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აგრონომიული ფაკულტეტები გაერთიანდა და მევენახეობის სწავლებაც მნიშვნელოვნად გაფართოვდა. უმაღლესი სკოლების რეორგანიზაციასთან დაკავშირებით სახელმწიფო უნივერსიტეტის აგრონომიული ფაკულტეტი ცალკე იქნა გამოყოფილი სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტად; ამით მევენახეობის კურსის სწავლებამაც და კათედრამაც შესაფერისი სახე მიიღო.

1925 წელს სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და პოლიტექნიკური ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს გადაწყვეტილებით სოლომონ ჩოლოყაშვილს მიეცა სამეცნიერო მივლინება საზღვარგარეთ, სადაც დაჰყო წელიწადნახევარი. მუშაობდა გაიზენჰაიმში — პროფესორ კრემერთან, ხოლო მონპელიეში აკად. რავაზთან, ამ პერიოდში ის საფუძვლიანად გაეცნო მევენახეობა-მეღვინეობის საკვლევ დაწესებულებებს და რაიონებს საფრანგეთში, გერმანიაში, უნგრეთსა და ავსტრიაში.

საზღვარგარეთიდან დაბრუნების შემდეგ სოლომონ ჩოლოყაშვილი განაგრძობს ენერგიულ სამეცნიერო, პედაგოგიურ და პრაქტიკულ საქმიანობას. აქვეყნებს სტატიებს მევენახეობის აქტუალურ საკითხებზე.

კვლევითი საქმიანობის ფართოდ გაშლისა და მევენახეობა-მეღვინეობის შემდგომი აღმავლობის მიზნით, სახელგანთქმული მეცნიერი საქართველოში მევენახეობა-მეღვინეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დაარსებისთვის ზრუნვას შეუდგა. ინსტიტუტი უნდა ყოფილიყო საბჭოთა კავშირში პირველი და იმ დროისთვის ერთადერთი. ამდენად, ეს იყო არა მარტო ეროვნული, არამედ უდიდესი საკავშირო და საერთაშორისო მნიშვნელობის საქმე, რომლის არათუ სისრულეში მოყვანა, არამედ გაფიქრებაც კი მხოლოდ იმ დონისა და თავდადების მამულიშვილს შეეძლო, როგორც ბატონი სოლომონი იყო. ამ გრანდიოზულ წამოწყებას წინ უძღოდა დიდი მასშტაბების მოსამზადე-

ლი სამუშაოები, რომელთა პრაქტიკულ განხორციელებას საწყისი ეტაპი 1930 წლის 16 აგვისტოს თბილისში გამართულმა მევენახეობისა და მეღვინეობის საკავშირო საორგანიზაციო თათბირმა.

საქართველოს მებაღეობის, მევენახეობისა და მეღვინეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის საარქივო მასალები ამ თათბირის ირგვლივ მეტად საინტერესო-ცნობებს ინახავს.

საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ საკავშირო თათბირი სამ დღეს მიმდინარეობდა და მომხსენებელი დღის წესრიგით გათვალისწინებულ ყველა საკითხზე პროფესორი სოლომონ ჩოლოყაშვილი იყო. მის მიერ წარმოდგენილ მოხსენებაში ჩამოყალიბდა და დასაბუთდა ინსტიტუტის დაარსების მნიშვნელობა, განისაზღვრა პროგრამა, შტატი და სტრუქტურა, შეფასდა გაწეული მუშაობა, მევენახეობის არსებული მდგომარეობა და სამომავლო პერსპექტივები.

აკად. ს. ჩოლოყაშვილის მიერ შემუშავებული მევენახეობისა და მეღვინეობის საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის პროგრამის მაშინდელ პროექტში იკითხება სადღეისო მოთხოვნების სრულადაკმაყოფილება, ჩანს საოცარი ალღო და უნარი მომავლის განჭვრეტისა და შორსმხედველობისა. ვეცნობით ამ მასალებს და ვხედავთ, რომ ეს საოცარი გონების მეცნიერი დღეის თვალთ უტკებდა სამოცდაათწლის წინანდელი საქართველოს მევენახეობა-მეღვინეობის სამომავლო ბედ-იღბალს, ყველაფერს გეგმავდა და იაზრებდა ისე, როგორც მისი პროგრესული აზროვნებისთვის იყო შესაფერი. ეს რომ ასეა, მკაფიოდ ჩანს მაშინდელი საინსტიტუტო სტრუქტურის მაგალითით. ინსტიტუტში შეიქმნა სამი სექტორი 17 განყოფილებით. პირველი იყო მევენახეობის სექტორი: გენეტიკისა და სელექციის, ანატომიისა და ფიზიოლოგიის, აგროტექნიკის, ამპელოგრაფიის, მცენარეთა დაცვის, აგრომიწათმოქმედებისა და აგროქიმიის, ამპელოგრაფიისა და ფენოლოგიის განყოფილებებით; მეორე — მეღვინეობისა და უალკოჰოლო პროდუქციის სექტორი: ენოქიმიის, მიკრობიოლოგიის, მეღვინეობის უალკოჰოლო სასმელების, მეღვინეობის და კონიაკის ნარჩენების ტექნიკური გადამუშავების, მევენახეობის პროდუქტების ჰიგიენურ-სამეცნიერო და საკვები დანიშნულებით შესწავლის განყოფილებების; მესამე — საერთო სექტორი — ეკონომიკისა და ორგანიზაციის, მიღებისა და მომსახურების, მექანიზაციისა და საისტორიო-ბიბლიოგრაფიული განყოფილებებით. ეს ჩამონათვალი შემთხვევით არ მოგვიტანა მასში, განსაკუთრებით კი ამ განყოფილებების სამუშაო პროგრამაში, რომელიც უშუალოდ სოლომონ ჩოლოყაშვილს ეკუთვნის, უდიდეს სამომავო პერსპექტივები იშლება. ისინი სწორედ დღეს არის მევენახეობა-მეღვინეობის დარგების საზრუნავი და საკვლევია. მათ შორის არ შეიძლება არ აღინიშნოს მეღვინეობის სფეროს პროგრესული ხედვა

რომელსაც აკადემიკოსი სოლომონ ჩოლოყაშვილი წარმოადგენდა, როგორც დასაბამს სამამულო ღვინისა და კონიაკის ხარისხისა და ღირსების, უაღკოპოლო სასმელების წარმოების შემდგომი გაფართოების, ღვინის სტაბილიზაციის, ყურძნის პროდუქტების ჰიგიენური, კვებითი და სამედიცინო მნიშვნელობით გამოყენების გაფართოებულ და პერსპექტულ პროგრამას.

„თანამედროვე მევენახეობის“ შესავალში აკად. ს. ჩოლოყაშვილი წერდა: „ყურძენი ითვლება ერთ საუკეთესო სამკურნალო პროდუქტად, საყვედური, რომელიც ზოგიერთებისაგან გაიძმის ღვინის მათობელა თვისებებზე და ამით გამოწვეულ ადამიანის სხეულის მავნებლობაზე, სრულიად უსაფუძვლოა: ღვინის ზომიერად ხმარება მავნებელი არ არის სრულსაკიან ორგანიზმისათვის, არამედ სასარგებლოა: უზომო ხმარებით კი შეიძლება ყველაფერმა გვევნოს: თუ ღვინოში ალკოჰოლია, ჩაიში — თეინია, ყავაში — კოფეინი, უზომო ხმარებით ხორცი და კარაქიც მავნებელია. ზომიერად ხმარებული ღვინო ახალისებს, ენერჯიას ჰმატებს ორგანიზმს. გულის მუშაობას ხელს უწყობს და სხვ.“

კარგად არის ცნობილი, რომ იმ ქვეყნებში, სადაც ღვინო იხმარება, ადამიანის საშინელ სოციალურ სენს — ალკოჰოლიზმს ადგილი არა აქვს.

ალკოჰოლიზმი იმ ქვეყნების მოვლენაა, სადაც ღვინის მაგიერ ისმება მაგარი ალკოჰოლკონცენტრირული სასმელები, როგორცაა არაყი, სპირტი, ვისკი, ჭინი და სხვ.“

ინსტიტუტის დაარსების პირველ წლებში და მომდევნო პერიოდშიც ყურძნისა და მისი პროდუქტების სამკურნალო თვისებების შესწავლა — გამოკვლევას განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა. ამ საკითხს მნიშვნელოვანი გამოკვლევები მიუძღვნა ჩვენმა სასიქადულო მეცნიერმა, შემდგომში, ათიოდე წლის მანძილზე, მევენახეობისა და მეღვინეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორმა აკადემიკოსმა სერგი ღურმიშიძემ.

სამწუხაროდ, ბოლო წლებში, ამ ინსტიტუტში მუშაობა ყურძნისა და მისი პროდუქტების სამკურნალო დანიშნულების შესწავლის თვალსაზრისით სრულიად გაუმართლებლად შენელდა, მაშინ როდესაც საფრანგეთსა და მევენახეობა-მეღვინეობის მთელ რიგ მოწინავე ქვეყნებში ეს მიმართულება დღემდე პრიორიტეტულია. უკანასკნელ წლებში ფრანგმა მკვლევარებმა (ბურზეჟსი, ვეილანდი, პერედია). ღვინოში აღმოაჩინეს პროციეინიდოლები — კატეხინებისა და ეპიკატეხინების პოლიმერები, რომლებიც წარმოადგენენ ფიზიოლოგიურად აქტიურ ოლიგომერებს და რომლებიც ხელს უშლიან მიოკარდიუმის ინფარქტის განვითარებას. როგორც ისინი მიუთითებენ, აღნიშნული ნივთიე-

რებების დღიური ნორმა ადამიანის კვების რაციონში უნდა შეადგენდეს 100 მლ. გ. ადამიანის საკვებთა შორის პროცენინდოლებით ყველაზე მდიდარია ღვინო. მათ მიერვე ჩატარებული გამოკვლევებიდან ირკვევა, რომ კატეხინებსა და პროცენინდოლებს ყველაზე დიდი რაოდენობით შეიცავს ყურძნის წიბწა (59%), მტევნის კლერტი და მარცვლის კანი (21% და 19%). ყველაზე ნაკლები რაოდენობით ეს ნივთიერება არის ყურძნის რბილობში (1%). ყურძნის ჭიშობრივ თავისებურებებთან ერთად პროცენინდოლების შემცველობის თვალსაზრისით დიდი მნიშვნელობა აქვს ღვინის დაყენების ტექნოლოგიას.

ღვინოში, რომელიც მთლიანად დაჭეჭილი ყურძნისაგან (კლერტი, ჭაჭა, წიბწა) არის დამზადებული (ეს იგივეა, რაც კახური ტექნოლოგიით დამზადებული ღვინო — ნ. ჩ.), პროცენინდოლების შემცველობა მაღალია — 62%. ამის გამო, ფრანგი მეცნიერები დაინტერესდნენ ქართული — კახური ტექნოლოგიით დამზადებული ღვინოებით (რქაწითელი, ტიბაანი, კახეთი), რომელიც ინსტიტუტმა მათ სპეციალურად გაუგზავნა ამ დანიშნულებით.

ზემოთქმულით გვინდა ერთხელ კიდევ აღვნიშნოთ, რომ აკადემიკოს სოლომონ ჩოლოყაშვილის პერიოდის კვლევის მიმართულებები შორეულ პერსპექტივებსაც ითვალისწინებდა. იგი საკვებით პასუხობს დარგის წინაშე მდგარ სადღეისო ამოცანას — რომ ყურძენი და მისი გადამუშავების პროდუქტები ადამიანის ჯანმრთელობის სამსახურში იქნეს გამოყენებული.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ინსტიტუტის დაარსების დღიდან აკად. ს. ჩოლოყაშვილი იყო ამ ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე სამეცნიერო ნაწილში. იგი წარმართავდა და ხელმძღვანელობდა მევენახეობის მეცნიერულ საფუძველზე განვითარებას არა მარტო საქართველოში, არამედ მთელს კავშირში, რისთვისაც მან, როგორც დიდი ერუდიციისა და განათლების მეცნიერმა, გარს შემოიკრიბა იმ დროის ყველა გამოჩენილი მეცნიერი და მოღვაწე: მოდებაძე, ნეგრული, სერგეევი, პრინცი, შაკვი და სხვები, რომლებიც სათავეში ჩაუდგნენ ახალჩამოყალიბებული ინსტიტუტის სექტორებსა და ლაბორატორიებს.

სამეცნიერო-საკვლევი ინსტიტუტების რეორგანიზაციასთან დაკავშირებით მევენახეობისა და მეღვინეობის საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი გადაკეთდა ჯერ ამიერკავკასიის, ხოლო შემდეგ საქართველოს ინსტიტუტად. საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ სოლომონ ჩოლოყაშვილი ამ ინსტიტუტში დირექტორის მოვალეობას სამეცნიერო ნაწილში შესანიშნავად უთავსებდა მევენახეობის კათედრის გამგეობას სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტში. ყოველივე ამას ერთვოდა დიდი საზოგადოებრივი დატვირთვა, არა ერთი სამეცნიერო საბჭოსა და ორგანიზაციის თავმჯდომარეობა და წევრობა.

მევენახეობა-მელვინეობის საკავშირო სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში მუშაობის დროს ს. ჩოლოყაშვილმა პირველმა გააანალიზა საქართველოს მევენახეობის დარაიონება, რაც საფუძვლად დაედო ამ დარგებში შემდგომი კვლევითი საქმიანობის განვითარებას. აქვე შეიქმნა მისი უდიდესი მნიშვნელობის შრომები ამპელოგრაფიის საკითხებზე, რისთვისაც არჩეული იქნა საბჭოთა ამპელოგრაფიის კოლეგიის წევრად.

1935 წლიდან აკად. ს. ჩოლოყაშვილი თავს ანებებს მევენახეობა-მელვინეობის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში მუშაობას და მთელი თავისი შემოქმედებით უკავშირდება მის მიერ შექმნილ სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის მევენახეობის კათედრას, რომელსაც შეუცვლელად ხელმძღვანელობდა 24 წლის მანძილზე.

მართალია, აუცილებლობამ მოითხოვა აკად. სოლომონ ჩოლოყაშვილის გადასვლა მევენახეობის კათედრაზე, მაგრამ იგი წუთითაც არ დაშორებია მევენახეობა-მელვინეობის ინსტიტუტს და, შეიძლება ითქვას, იქ სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის კედლებშიც გრძნობდა მის მაჯისცემას, ცხოვრობდა მისი ცხოვრებით, აწმყოთი და მომავლით: თავს უფლებას არ აძლევდა მევენახეობისა და მელვინეობის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში განხორციელებული ღონისძიებებიდან შორს მდგარიყო და აქტიური მონაწილეობა არ მიეღო მის ყოველდღიურ საქმიანობაში, არ გამოხმაურებოდა აქ მიმდინარე ცვლილებებს. ამის დასტურია აკად. ს. ღურმიშიძის მოგონება მისი მევენახეობა-მელვინეობის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში დირექტორად დანიშვნასთან დაკავშირებით. წიგნში „ზოგი რამ წარსულიდან“ იგი წერს: „რამდენიმე დღის შემდეგ (1943). ნიკო კეცხოველმა და სოლომონ ჩოლოყაშვილმა თელავში წარმადგინეს. აქ ყველა მიცნობდა, როგორც ლაბორატორიის მუშაკს, 1932—1935 წლებში ამ ინსტიტუტის უმცროსი მეცნიერ თანამშრომელი ვიყავი, სამი დღის შემდეგ ნიკო კეცხოველმა დამტოვა. ბატონმა სოლომონმა კი მოინდომა ერთი თვე მაინც ყოფილიყო ჩემს გვერდით და ჩემთვის „დირექტორობა“ ესწავლებინა — ადრე ამ ინსტიტუტის დირექტორი ხომ თვითონ ბრძანდებოდა, მე მოწიწებით შევკადრე, რომ ეს საჭიროდ არ მიმაჩნდა?! მაგრამ არაფერი გამოვიდა.

სოლომონ ჩოლოყაშვილი ყველასათვის პატივსაცემი პიროვნება იყო, მაგრამ მე მეტი გამოსავალი არ მქონდა და ნიკო კეცხოველს ვთხოვე უკანვე გაეწვია იგი. ბატონმა ნიკომ ამიხსნა, თუ რამდენად ძნელი იყო მისთვის ეს და მთხოვა თვითვე მომეგვარებინა საქმე, რას ვიზამდი. მე ვესაუბრე ბატონ სიმონს, სოლომონს და ვეცადე ამეხსნა მისთვის, თუ რატომ არ მიმაჩნდა შესაძლებლად იმ მეთოდით მუშაობა, რომელიც მან შემომთავაზა; გამოდიოდა, რომ ერთდროულად ინ-

სტიტუტს ორი დირექტორი ჰყავდა. ს. ჩოლოყაშვილი ჩვენი გულან-
დელი საუბრის მეორე დღესვე გაემგზავრა თბილისს“.

სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის მევენახეობის კათედრაზე დაი-
წერა ს. ჩოლოყაშვილის უდიდესი მნიშვნელობის შრომები. „კახეთის
მევენახეობა-მელვინეობის თანამედროვე პრობლემები“, „როგორ აღვა-
დგინოთ ვენახები კახეთში“, „კაპიტალი ამიერკავკასიის ფედერაცი-
ული რესპუბლიკების მრავალწლიან ნარგავებში“, „მასალები ვაზის
ქართული ჯიშების შესწავლისათვის“ და სხვ.

ნაშრომზე „კაპიტალი ამიერკავკასიის ფედერაციული რესპუბლი-
კების მრავალწლიან ნარგავებში“, რომლისთვისაც ს. ჩოლოყაშვილს
პროფესორის წოდება მიენიჭა, პროფ. კ. მოღებაძე წერდა: „ამ შრო-
მაში შემუშავებულია მრავალწლიანი ნარგავების შეფასების ტაქსაცი-
ური, ორიგინალური მეთოდი და საბოლოოდ შეჯამებულია მათი ღირე-
ბულება“.

როგორც მევენახეობისა და მელვინეობის სამეცნიერო-კვლევით
ინსტიტუტში, ისე სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტში მუშაობისას.
ს. ჩოლოყაშვილმა გარს შემოიკრიბა ნიჭიერი და შრომისმოყვარე
ახალგაზრდების მთელი პლეადა და შექმნა ქართველ მევენახე-მეცნი-
ერთა სახელოვანი სკოლა, რომელიც წარმოდგენილი იყო აღიარებუ-
ლი მეცნიერების, როგორებიც იყვნენ პროფესორები: ვალერიან ქან-
თარია, მაქსიმე რამიშვილი, მათი თანამოღვაწენი: ნადეჟდა ჩახნაშვილი,
ნატაშა მახარაძე, ქეთევან გეგეშიძე და სხვა.

თითოეული მისი აღზრდილი ბედნიერად მიიჩნევდა სოლომონ
ჩოლოყაშვილთან მუშაობას, ამის შესახებ პროფ. ვ. ქანთარია წერდა:
„ერთხელ სოლომონ ჩოლოყაშვილმა მითხრა: თბილისში მევენახეობა-
მელვინეობის საკავშირო სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი იხსნება
და იქ მუშაობაზე რას იტყვიო? მაშინვე დავთანხმდი, თუმცა ინსტი-
ტუტში ჩემი მაშინდელი ხელფასის ნახევარი მეძლეოდა, ეს იყო 1931
წელს“.

აკად. ს. ჩოლოყაშვილის დიდ მეცნიერულ აღლოს და შორს-
მკვრეტელობას მიეწერება მის მიერ პროფესორ მაქსიმე რამიშვილის
მიწვევა მევენახეობის კათედრაზე, რომლის დამსახურებად და ს. ჩო-
ლოყაშვილის საქმის გაგრძელებად უნდა ჩაითვალოს საკოლექციო.
ნაკვეთის შექმნა, სადაც თავმოყრილი იქნა მსოფლიო მევენახეობის
ძირითადი ქვეყნების 3 000-მდე ვაზის ჯიში, რომელთაგან 500 საქართ-
ველოს აბორიგენია, აგრეთვე მევენახეობის კათედრაზე ამპელოგრა-
ფიული ლაბორატორიის ჩამოყალიბება და ვაზის ნამყენი ნერგის წარ-
მოების მეცნიერული საფუძვლების შექმნა.

დღეს საყოველთაოდ ცნობილია, რომ აკად. ს. ჩოლოყაშვილი ვა-
ზის მეცნიერული სასელექციო მუშაობის ერთ-ერთი ფუძემდებელია.

საქართველოში. მან დასაწყისი მისცა ვაზის ქართული, აბორიგენული, ზოგიერთი ჯიშის გენეზისისა და საქართველოს ჯიშების ბიოლოგიის შესწავლას, ფერტილობასა და სტერილობასთან კავშირში.

დოც. ნ. ჩახნაშვილთან ერთად ს. ჩოლოყაშვილმა შეასრულა უდიდესი სამუშაო ქართლის ვაზის ჯიშების აღწერისა და შესწავლის თვალსაზრისით.

პროფესორები დ. სოსნოვსკი და ლ. დეკაპრელევიჩი უდიდეს შეფასებას აძლევდნენ ს. ჩოლოყაშვილის მიერ ჩატარებულ სასელექციო მუშაობას და რეალურ პერსპექტივებს ხედავდნენ ვაზის სელექციაში შემდგომი მუშაობისათვის.

ახალგაზრდებს მოსწონდათ თავიანთი პროფესორის თავმდაბლობა, უბრალოება, სტუდენტებისათვის ანგარიშის გაწევა. მათ სწამდათ სოლომონ ჩოლოყაშვილი, როგორც პედაგოგი და აღმზრდელი, ადვილად მიენდობოდნენ და სჯეროდათ მისი. ასეთივე იყო ის თავის თანამშრომლებში. „არასოდეს არ დამავიწყდება მისი დავალება და დარაგება, რაც დაკავშირებული იყო ჩემს დოცენტის წოდებასთან და პირველი შესავალი ლექციის წაკითხვასთან“, — წერდა პროფ. ვ. ჭანთარია.

დოც. ქ. გეგეშიძე, რომელიც დღემდე აგრძელებს დიდი მასშავლებლის დაწყებულ საქმეს, უღრმესი მადლიერებისა და პატივისცემის გრძნობით იგონებს აკად. ს. ჩოლოყაშვილს. მისი აზრით, აკად. ს. ჩოლოყაშვილის პიროვნებაში საოცრად იყო შერწყმული ძალიან მეგობრული, შინაურული და ოფიციალური დამოკიდებულებების გრძნობა სტუდენტებისადმი.

ქართული ვაზის შესახებ სათანადო მასალების სისტემაში მოყვანის საფუძველზე დაიწერა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ნარკვევი, რითაც საქართველოს მევენახეობის ისტორია საფუძვლიანად გამდიდრდა. ამ თვალსაზრისით უდიდესი მნიშვნელობისაა „მასალები საქართველოს XII—XIII საუკუნეების ვაზის ჯიშების საკითხისათვის“. ამ წიგნის შესახებ ვ. ჭანთარია ამბობს: „საფუძვლად იღებს რა ვაზის აუცილებელ ბუნებრივ პირობებს, მევენახეობასთან დაკავშირებულ ტერმინოლოგიას, ვაზის აღზრდა-მოვლის ძველ წესებს, კულტურული და გარეული ვაზის მრავალი ფორმის არსებობას საქართველოში და მხცოვანი მეცნიერის — ივანე ჭავჭავაძის კვლევის მასალებს, სოლომონ ჩოლოყაშვილი მტკიცედ დგას იმ აზრზე, რომ ძველ საქართველოში მევენახეობა უაღრესად განვითარებული ყოფილა და რომ მევენახეობის ერთ-ერთ კერად მსოფლიოში საქართველოც უნდა იქნეს მიჩნეული. აღნიშნულის დასამტკიცებლად იგი „ოქროს ხანის“ ვაზის ჯიშებზე შეჩერდა და მათი ყოველმხრივი ანალიზის საფუძველზე შესძლო აღედგინა XII—XIII საუკუნის მევენახეობის ვითარება“. შრომას — „მასალები საქართველოს XII—XIII საუკუნის ვაზის ჯი-

შების საკითხებისათვის“ სხვა მნიშვნელობაც ჰქონდა, იგი ახალ გზებს საზავდა ქართული მევენახეობის ისტორიაზე მუშაობისათვის.

ამ მიზნით მან მტკიცედ გადაწყვიტა კაპიტალური სახელმძღვანელოს შექმნა ქართულ ენაზე, რის შესახებ წერდა კიდეც: „ქართულ ენაზე შრომის გამოქვეყნება ნავულისხმევი მაქვს ხუთ წიგნად. პირველ წიგნში ადგილი დაეთმობა მევენახეობის მოკლე მიმოხილვას უცხოეთსა და ჩვენში; ვაზის ორგანოგრაფიას, ანატომიასა და ფიზიოლოგიას; ვაზის ბიოლოგიურ ფაზებსა და ვაზისათვის საჭირო ბუნებრივ ფაქტორებს; მეორე წიგნი დაეთმობა ამპელოგრაფიას; ეს ნაწილი შედგენილი იქნება ძირითადად სტანდარტულ ასორტიმენტთან დაკავშირებით და ჩვენი აბორიგენული ჯიშების აღნუსხვით. მესამე წიგნში შევა ვენახების გაშენების, მოვლისა და დამუშავების საკითხები. მეოთხე წიგნში განხილული იქნება ვაზის დაავადებები, მავნებლები, ავადმყოფობები და მათთან ბრძოლა. მეხუთე წიგნი დაეთმობა ვენახების დარაიონებას, მევენახეობის მეურნეობის ორგანიზაციას, შრომის ორგანიზაციის საკითხებს და სხვა“.

პირველი წიგნი იმ შინაარსობრივი მოცულობით, როგორც ეს ავტორს ჰქონდა ჩაფიქრებული, 1937 წელს გამოიცა. მეორე წიგნი — ამპელოგრაფია — 1939 წ. დანარჩენი ტომების გამოცემა ავტორს აღარ დასცალდა.

პროფ. ვ. ქანთარია განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა მეორე ტომს, მასში გაშუქებულია ორი საკითხი — ამპელოგრაფია წარსულში, ჯიში და მისი მნიშვნელობა.

შრომის დასაწყისი მოიცავს ამპელოგრაფიის განვითარების მოკლე ისტორიულ მიმოხილვას. მეორე ნაწილში ამპელოგრაფია გაშუქებულია ფართო ასპექტით და რაც მთავარია ხაზგასმულია გარემო ფაქტორების გავლენა ჯიშზე. „სოლომონ ჩოლოყაშვილი დიდ მოთხოვნას უყენებდა ჯიშს, იყო მკაცრი მომთხოვნე ხარისხის მიმართ და, ამასთანავე, მისი კარგი გამგებიც“.

აკად. ს. ჩოლოყაშვილმა ი. რცხილაძის თანაავტორობით გამოსცა „საქართველოს მევენახეობის თანამედროვე მდგომარეობა და განვითარების პერსპექტივები. შრომას ახლავს ცალკეული რაიონების დაახსიათება ჯიშთა გაადგილებითა და რუკით.

სოლომონ ჩოლოყაშვილი ძალიან წუხდა, რომ „მევენახეობის ლიტერატურის“ საგრძნობი ნაკლებობა იყო საქართველოში. „ამ ნაკლის შესავსებად განვიზრახეთ სათანადო სახელმძღვანელოს შედგენა“, — ამბობდა და, მართლაც, მალე ის აქვეყნებს „მევენახეობის სახელმძღვანელოს“ და „თანამედროვე მევენახეობას“ (სახელმძღვანელოს სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკუმებისათვის): როგორც წინასიტყვაობიდან ჩანს, მათი შედგენისას ავტორმა გამოიყენა იმ დროის

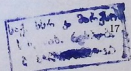
რუსულ, ფრანგულ და გერმანულ ენებზე არსებული სამეცნიერო წყაროები, იმ ფართო სამეცნიერო კვლევის შედეგები, რომელსაც წლების მანძილზე მთელს თავის ცოდნასა და გამოცდილებას ახმარდა თვითონ თავის მოწაფეებსა და თანამშრომლებთან ერთად.

სოლომონ ჩოლოყაშვილი გულისტკივილით მიუთითებდა, რომ თუ 1875 წელს ვენახების საერთო ფართობი საქართველოში 71 000 ჰა აღწევდა, 1935 წლისათვის ეს მაჩვენებელი 37000-მდე ჩამოვიდა, ამიტომ, ბუნებრივია, იგი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა იმ ძვრებს, რაც მისი უშუალო მონაწილეობით, საკითხის დაყენებითა და მეცნიერული დასაბუთებით ხდებოდა 40-იან წლებში. მიღებულ იქნა საბჭოთა მთავრობისა და ხელისუფლების არა ერთი მნიშვნელოვანი დადგენილება მევენახეობის — ამ ეროვნული დარგის ზემდგომი განვითარებისათვის. აკად. ს. ჩოლოყაშვილი აღფრთოვანებული იყო, როცა ხედავდა რა პერსპექტივები ეშლებოდა ჩვენს რესპუბლიკაში მევენახეობას. ამ ფაქტს ასე იგონებს მისი აღზრდილი მ. ჭელიძე — აღტაცებულმა ს. ჩოლოყაშვილმა ერთხელ, ლექციაზე; ასეთი სიტყვებით გამოხატა ეს სიხარული: „მევენახეობის ბედი გადაწყდა — საქართველოში 100 ათასი ჰექტარი საზოგადოებრივი ზვარი გვექნება“. ეს იმ მასშტაბია, რომელიც დღესაც ოპტიმალურად ითვლება ჩვენი რესპუბლიკისათვის. შატონი სოლომონი სავსებით სამართლიანად თვლიდა, რომ ვენახების ფართობების გადიდება და ხარისხის გაუმჯობესება მხოლოდ ნამყენი ვაზის გაშენების საფუძველზე იყო შესაძლებელი. მისი თავდაუზოგავი შრომითა და პრაქტიკული ხელმძღვანელობით სწორედ ნამყენი ნერგით, საქართველოში, გაშენებული იყო 18.700 ჰექტარი, ეს მიმართულება იქნა მიღებული უპირველესად და უკვე 1933 წელს ნაცვლად 1913 წელს არსებული 8.500 ჰექტარისა.

ბატონ სოლომონის რეკომენდაციებითა და ინიციატივით გაშენდა 100-მდე სასაბურე მეურნეობა და ყოველწლიურად იწარმოებოდა 40 მილ. ნამყენი ნერგი. ამ მიმართულებებზე მისმა მოწაფემ პროფ. მ. რამიშვილმა შექმნა ნამყენის წარმოების ქართული, მეცნიერული სკოლა, რომელიც დღესაც ამ სფეროში კვლევისა და მუშაობის საფუძველთა საფუძველია.

ფაქტი იმისა, რომ სოლომონ ჩოლოყაშვილი არ შემოიფარგლებოდა საქართველოს მევენახეობის ინტერესებით, ჩანს შემდეგი მაგალითიდანაც: მას, როგორც დიდი გამოცდილების მეცნიერს, დაევალა მოლდავეთის მევენახეობის დარაიონების შემოწმება და რეკომენდაციების მიცემა. ამ სამუშაოს ბრწყინვალედ შესრულებისათვის იგი საპატიო ნიშნის ორდენით დაჯილდოვდა და მიენიჭა მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის საპატიო წოდება.

2. ს. ჩოლოყაშვილი

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიაში სასოფლო-სამე-
ურნეო განყოფილების შექმნასთან დაკავშირებით ს. ჩოლოყაშვილი
ერთხმად იქნა არჩეული აკადემიის ნამდვილ წევრად.

სიცოცხლის ბოლო წლებში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადე-
მიაში მუშაობის დროს, მისი ხელმძღვანელობით დაწყებული იყო
მევენახეობა — მეღვინეობის ტერმინოლოგიისა და ბიბლიოგრაფიული
ცნობარის შედგენა, რაც ბრწყინვალედ შეასრულა ი. ანდრონიკა-
შვილმა. მან ს. ჩოლოყაშვილს სიცოცხლეშივე გადასცა მევენახეობა-
მეღვინეობის ტერმინოლოგია, ხოლო მევენახეობა — მეღვინეობის
ბიბლიოგრაფიული ცნობარი 13000-მდე დასახელებით აკად. ს. ჩოლოყა-
შვილის გარდაცვალების შემდეგ გამოიცა.

1944 წელს სოლომონ მიხეილის ძე ჩოლოყაშვილი გარდაიცვალა.

„ჩვენ იმ დროისთვის შედარებით ახალგაზრდა სპეციალისტები ვერ
ვამჩნევდით მის ნაადრევად გარდაცვალებას; ვფიქრობდით, რომ მან
თითქოს ყველაფერი მოასწრო, მაგრამ სინანულის გრძნობით უნდა
აღინიშნოს, რომ ბატონი სოლომონი გარდაიცვალა თავისი შემოქმე-
დებითი მუშაობის აყვავების პერიოდში“ — წერდა პროფესორი
ვალერიან ქანთარია — ის მეცნიერი, რომელიც წლების მანძილზე,
თავდაუზოგავ, შემოქმედებით შრომაში, გვერდით ედგა აკად. ს. ჩო-
ლოყაშვილს; ანლოს იცნობდა მას, როგორც დიდი სულის ადამიანს,
დიდბუნებოვან პიროვნებას, უთვალსაჩინოეს მეცნიერსა და მკვლე-
ვარს, შესანიშნავ მეგობარსა და მეოჯახეს. ამიტომაც ასე გულდასმით
მივყავართ მის ყოველ მოგონებას და ჩანაწერს აკადემიკოს სოლომონ
ჩოლოყაშვილის გარშემო, როგორც უტყუარ საბუთსა და ნათელ სუ-
რათს იმ ადამიანებზე, რომელიც თითქოს ქართული ვაზის უკვდავე-
ბისათვის მოვიდა ამ ქვეყანაზე.

ნოდარ ჩხარტიშვილი

СОЛОМОН МИХАЙЛОВИЧ ЧОЛОКАШВИЛИ

(Краткий обзор научной и общественной деятельности)

В сокровищнице материальной культуры грузинского народа виноградарство всегда занимало и занимает видное место.

Во все времена, предметом трепетного отношения и большой заботы каждого грузина была взлелеянная на грузинской земле, виноградная лоза. Поэтому и понятна та дань глубокого уважения грузинского народа к посвятившим свою жизнь виноградарству соотечественникам, которые могли смело сказать: «Все, что я делал — Я делал из любви к моей земле, к моему народу».

Эти слова можно полностью соотнести к деятельности заслуженного деятеля науки Грузинской ССР, академика Соломона Михайловича Чолокашвили, с именем которого связаны наиболее значительные периоды развития виноградарства не только в Грузии, но и во всей нашей стране.

Соломон Михайлович Чолокашвили родился 1 июня 1883 года в с. Бакурцихе Гурджаанского района, в семье служащего.

Первоначальное образование маленький Соломон получил от своей матери, Екатерины Вачнадзе, довольно образованной по тем временам женщины. Будучи физически слабым ребенком, он постоянно находился по неусыпанному вниманию своей матери. И, как вспоминает Соломон Михайлович, она вела специальный дневник, куда заносили все методы, которыми пользовалась в уходе за ним. Позже, работая в Университете, проф. С. Чолокашвили, по словам В. Кантария, передал эти интересные с точки зрения педагогики и медицины дневники специалистам.

Отец — Михаил Чолокашвили, по специальности юрист, был глубоко образованным человеком и большим ценителем виноградарства, как отрасли.

После получения начального образования родители определили его в Тбилисскую гимназию с пансионом. Однако, царившие

там административные условия оказались невыносимыми для и без того слабого здоровьем мальчика. К этому добавилось и то, что там он заболел ветрянкой и ослеп на один глаз. После этого родители повезли его в Ялту и определили в Никитское училище садоводства-виноградарства. Этот выбор не был случайным. Ребенок, родившийся и выросший в красивойшей деревне, впитал всю прелесть окружающей его природы и мира растений. Мать замечала его тяготение к миру прекрасного и, как вспоминает Соломон Михайлович, не находя его играющим среди сверстников, искала в саду, или в винограднике.

В Никитском училище садоводства-виноградарства С. Чолокашвили проучился четыре года. Но хорошо начатая учеба закончилась довольно плохо. Перед выпускными экзаменами он был исключен из-за участия в забастовках и это лишило его возможности продолжать учебу в России. Но хорошее знание немецкого языка позволило С. Чолокашвили поступить в Клостенбургскую (Вена) высшую школу виноградарства-плодоводства и декоративного садоводства, которую он успешно закончил в 1907 году и за отличную успеваемость был награжден большой золотой медалью. С целью стажировки он был оставлен в лаборатории энохимии и микробиологии научно-исследовательского института названной высшей школы. Руководителями его научной деятельности были проф. Зейберт и Райш, а практические работы он проводил в Катусском образцовом хозяйстве.

Получив европейское образование и глубокие знания в области сельского хозяйства, 25-летний специалист в 1908 году возвращается на родину.

«Небезинтересно вспомнить, — писал проф. В. Кантария, — период, когда формировались его характер, взгляды на жизнь и общество. Здесь имеется в виду время, когда Царская Россия максимально ограничивала возможности получения сельскохозяйственного образования в Грузии. Насаждая бесправное существование населения страны, пересекала попытки проведения в жизнь самостоятельных инициатив хозяйственно-экономического характера. Но, несмотря на такие условия и традиции того круга (дворянства), в котором он вырос, С. Чолокашвили считал для себя приятной обязанностью служить своему народу. Он отличался добросовестным отношением к делу и принципиальностью, был настоящим патриотом своей страны

и интернационалистом. Он пользовался заслуженным авторитетом не только среди грузин, но и среди русских, украинцев, армян, азербайджанцев и специалистов других национальностей.

Сразу же после приезда на Родину перед ним раскрылось широкое поле деятельности. Было много заманчивых предложений, но Соломон Михайлович отказался от них, в частности, от работы в Цинандальском и Мукузанском хозяйствах. И, поскольку его больше влекла общественная деятельность, он остановил свой выбор на земледельческом департаменте, получив назначение управляющего в Одзисском поместье.

В этом хозяйстве были представлены виноградарство, плодоводство, питомник и др. Как отмечает проф. В. Кантария, в принятии такого решения сыграло большую роль глубокое уважение к Захарию Эристави — владельцу этого поместья, которое он еще при жизни передал в дар своему народу. С. Чолокашвили счел поступок З. Эристави благородным делом служения народу и, чтобы продолжить его, возглавил работу в этом поместье.

В 1910 г. Соломон Чолокашвили открыл плодоводческую школу-интернат, которым руководил до 1918 г., будучи преподавателем специальных предметов в старших классах.

Это был период, когда виноградарство в Грузии было на грани полного уничтожения, вследствие массового распространения филлоксеры. Именно в это время был создан Кавказский комитет борьбы с филлоксерой, в работе которой активное участие принимает Соломон Михайлович. По его инициативе и под его руководством было создано виноградарское питомническое хозяйство в с. Агаиани Каспского р-на.

Для молодого ученого важным вопросом в деле защиты виноградников от филлоксеры было распространение привитых саженцев винограда. Преданность и любовь к делу принести желаемые плоды, и виноградники, находящиеся почти на грани уничтожения, стали на путь возрождения.

Первые научные труды С. Чолокашвили связаны именно с этим периодом. Из них особо следует отметить труд «Филлоксеры и борьба с ней» (1912 г.), изданный отдельной брошюрой. Надо сказать, что в тот период научные труды по вопросам виноградарства на грузинском языке встречались довольно ред-

ко и поэтому «Филлоксера и борьба с ней» сразу стала настоящей книгой для специалистов. Глубокий анализ, сделанный на основе научных наблюдений того периода, позволил С. Чолокашвили осветить такие вопросы, как биозология злейшего врага корней виноградной лозы — филлоксеры, ограничения его ареала и радикальных мер борьбы против нее. При этом автор большое значение придает прививке виноградной лозы на филлоксероустойчивые подвои американского происхождения и неукоснительному использованию рекомендуемых агротехнических мероприятий, которые и в настоящее время не потеряли своей актуальности. В борьбе с филлоксерой, по мнению С. Чолокашвили, необходимо создание технической базы для производства прививок, закладка подвойных и привойных маточников, устройство парниковых хозяйств, совершенствование технологии прививки. Несколько позже, в 1937 году Соломон Михайлович писал, что в настоящее время в этой связи положение значительно лучше, чем несколько лет назад. Но несмотря на это, для окончательного исправления создавшегося положения, вызванного распространением филлоксеры, необходимо строго придерживаться агротехнических мероприятий.

В 1918 г. в связи с закрытием школы-интерната садоводства в поместье Одзиси, Соломон Чолокашвили был переведен в Тбилиси помощником уполномоченного Караязского управления, в ведение которого входили опытное поле, оросительная сеть, пашни и др. В 1919 году С. Чолокашвили был приглашен руководителем виноградарских курсов на высших сельскохозяйственных курсах, где он проработал до их ликвидации в 1923 г.

В 1920 г. в Тбилисском Государственном университете и аграрном факультете Политехнического института был введен обязательный курс по виноградарству. На ученых советах упомянутых высших курсов С. Чолокашвили был избран лектором виноградарского курса. Именно, с этого времени закладывались основы для выхода будущего большого ученого на широкое поле деятельности в высших школах. В этом-же году Соломон Чолокашвили на агрономическом факультете Государственного университета создает кафедру виноградарства, бессменным руководителем которой он был до конца жизни.

С 1921 года мы видим С. Чолокашвили на различных должностях: старшим специалистом народного комиссариата земледелия Грузии, заведующим отделом виноградарства и виноделия этого же комиссариата. В 1923 году Соломон Михайлович на Всесоюзной сельскохозяйственной выставке организовал раздел виноградарства и виноделия Грузии. Был консультантом в комиссариате земледелия Грузии; работал в Государственной плановой комиссии Грузии и Закавказья, инспектором виноградарства Закавказья.

В 1923 году по рекомендации академика С. Г. Навашина и профессора С. А. Захарова Ученый Совет Политехнического института избрал С. Чолокашвили на должность доцента, а в 1926 году по решению квалификационной комиссии был утвержден в должности профессора. Затем, после объединения агрономических факультетов Политехнического института и Тбилисского Государственного Университета значительно углубилось изучение виноградарства. В связи с реорганизацией высших школ на базе, выделенного из Государственного университета, агрономического факультета был создан Сельскохозяйственный институт, тем самым изучение курса виноградарства и работа кафедры приняли надлежащий статус.

В 1925 году по решению Ученого совета Государственного университета и Политехнического института С. Чолокашвили был командирован за границу, где в течение полутора лет работал в Гейсенгейме у проф. Кремера и в Монпелье — у академика Раваза. За указанный период, он детально ознакомился с работой исследовательских учреждений в области виноградарства и виноделия, а также с виноградарскими районами Франции, Германии, Венгрии и Австрии.

После возвращения на родину, Соломон Чолокашвили, продолжает научную, педагогическую и практическую деятельность, издает научные статьи по актуальным вопросам виноградарства.

С целью широкого развертывания исследовательской работы и дальнейшего развития виноградарства и виноделия, известный ученый со свойственной ему энергией приступает к обоснованию необходимости создания научно-исследовательского института виноградарства и виноделия. Причем, институт этот должен был быть первым и единственным в то время в Союзе. Создание такого института выходило за рамки наци-

онального масштаба и принимала Всесоюзное и более того международное значение. Осуществление такого архисложного дела было под силу лишь человеку такого уровня и самоотверженности, каким был уважаемый Соломон Михайлович Чолокашвили. Такому грандиозному начинанию предшествовали большие подготовительные работы, практическому осуществлению которых начало было положено на Всесоюзном организационном совещании виноградарства и виноделия, проведенным в г. Тбилиси 16 августа 1930 года.

Архивные материалы Грузинского НИИ садоводства, виноградарства и виноделия хранят довольно интересные сведения, касающиеся данного совещания.

Примечателен тот факт, что на протяжении всех трех дней работы совещания докладчиком по всем вопросам, предусмотренным порядком дня, был проф. Соломон Чолокашвили.

Его доклады содержали научно-аргументированное обоснование необходимости создания института. Были определены программа, штаты и структура; была дана оценка проделанной работы, существующего состояния виноградарства и перспективы на будущее.

Интересно отметить, что разработанный С. Чолокашвили тогдашний проект программы для Всесоюзного научно-исследовательского института виноградарства и виноделия полностью отвечает сегодняшним требованиям, в ней прослеживается удивительное чутье и способность ученого предвосхищать проблемы будущего. Знакомство с этими материалами показывает, что этот удивительно дальновидный, глубоко мыслящий ученый рассматривал, поставленную проблему, судьбу отечественного виноградарства и виноделия с точки зрения целей отдаленного будущего. Он обладал необычайной способностью заглядывать далеко вперед, выделять кардинальные проблемы, на основе которых рождались планы к действию. Все это четко видно на примере созданной тогда структуры института; включающей три сектора с 17-тью отделами. В первый сектор виноградарства входили отделы: генетики и селекции, анатомии и физиологии, агроземледелия и агрохимии, ампелографии и фенологии. Второй сектор виноделия и безалкогольных напитков объединял отделы энохимии, микробиологии, виноделия, безалкогольных напитков, технической переработки отходов виноделия и конья-

ков, по изучению продуктов виноградарства, по гигиеническо-медицинскому и кормовому назначению. Третий сектор — экономики и организации с отделами применения и обслуживания, механизации и историко-библиографический.

Этот перечень приведен не случайно. В нем и особенно принадлежащей непосредственно С. Чолокашвили, рабочей программе отделов, разворачиваются широкие перспективы на будущее. Именно они являются сегодня предметом исследования в отраслях виноградарства и виноделия. Среди поставленных еще в те времена актуальных вопросов нельзя не отметить прогрессивное видение будущего в сфере виноделия, которые по представлению академика Соломона Чолокашвили являются основой для разработки широкой программы по улучшению качества и сохранению достоинств вин и коньяков отечественного производства, дальнейшему расширению производства безалкогольных напитков, стабилизации вин, а также по расширению использования продуктов переработки винограда с гигиенической, питательной и медицинской точек зрения.

В введении к труду «Современное виноградарство» академик С. Чолокашвили писал следующее: «Виноград считается одним из лучших лечебных продуктов и те упреки, которые некоторые высказывают в отношении опьяняющих свойств вина, оказывающих вредное воздействие на организм человека совершенно беспочвенны. Умеренное потребление вина не только не является вредным для сформировавшегося организма, но наоборот — даже полезно. А что касается чрезмерного потребления, то в этом случае все приносит вред. Если вино содержит алкоголь, то чай — танин, кофе — кофеин. Даже неумеренное употребление мяса и масла вредно для организма, тогда как умеренное потребление вина взбадривает организм, прибавляет энергию, способствует нормальной работе сердца и т. д.

В первые годы основания института и в последующий период особое внимание уделялось изучению лечебных свойств винограда и продуктов его переработки. В последствии, этим вопросам серьезные исследования посвятил наш выдающийся ученый, академик С. Дурмишидзе, на протяжении десяти лет возглавлявший научно-исследовательский институт виноградарства и виноделия.

Однако, за последние годы в названном институте объем работы по изучению винограда и продуктов его переработки с точки зрения их использования в лечебных целях значительно сократился, причем совершенно неоправданно. В то время, как во Франции и в ряде других передовых винодельческих стран это направление и сейчас считается приоритетным. За последние годы, французскими исследователями (Бурзекс, Вейланд, Эредиа) выявлены проциенидолы-полимеры катехинов и эпикатехинов, представляющие собой физиологически-активные олигомеры, предотвращающие развитие инфаркта миокарда. Как отмечают эти авторы, дневная норма указанных веществ в рационе питания человека должна составлять 100 мг/г. Из продуктов питания человека самым богатым проциениолом является вино. Причем, из проведенных ими исследований выясняется, что самое большое количество катехинов и проциениолов содержится в семенах винограда (59%), затем в гребнях и кожице ягод (19,21% соответственно) и меньше всего (1%) в мякоти винограда. С точки зрения содержания проциениолов, наряду с сортовыми особенностями винограда, большое значение имеет технология производства вина.

Например, в винах, приготовленных из полностью раздавленного винограда — гребень, мезга, семена (что соответствует вину приготовленному по кахетинской технологии — Н. Ч.) содержание проциениолов высокое (62%). В связи с этим, французские ученые заинтересовались грузинскими винами, приготовленными по кахетинской технологии, в частности Ркацители, Тибаани, Кахети, которые по их просьбе специально для этих целей были высланы институтом.

Исходя из вышесказанного, мы еще раз хотим отметить, что направления исследований в период деятельности С. Чолокашвили были ориентированы на далекую перспективу. И они полностью отвечают стоящим перед отраслью задачам сегодняшнего дня, касающимся того, что виноград и продукты его переработки должны быть поставлены на службу здоровья человека.

Как отмечалось выше, со дня основания института, академик С. Чолокашвили был заместителем директора по научной части. Он направлял и руководил развитием виноградарства на научной основе не только в Грузии, но и в стране в целом,

для чего он, как эрудированный и высокообразованный ученый, сплотил вокруг себя известную в то время целую плеяду ученых: Герасимова, Бузина, Лазаревского, Декаприлевича, Боровикова, Мерджаниана, Негруля, Сергеева, Принца, Шацкого и др., которые возглавляли секторы и лаборатории вновь созданного института.

В связи с реорганизацией научно-исследовательских институтов, Всесоюзный НИИ виноградарства и виноделия был переименован с начала в Закавказский, а затем в Грузинский. Примечателен при этом тот факт, что Соломон Чолокашвили успешно совмещал функции заместителя директора по научной части названного института с функцией зав. кафедрой виноградарства Сельскохозяйственного института. И если к этому добавить большую общественную работу, проводимую им, организацию широких ученых советов, председательство и членство на них, то остается удивляться неиссякаемой энергии этого человека.

Во время своей работы во Всесоюзном НИИ виноградарства и виноделия С. Чолокашвили первым дал анализ районирования виноградарства Грузии, что легло в основу дальнейшей исследовательской работы в этих отраслях. Здесь же были созданы его значительные труды по вопросам ампелографии, в связи с чем он был избран членом коллегии Советской ампелографии.

С 1935 года акад. С. Чолокашвили оставляет занимаемую должность во Всесоюзном НИИ виноградарства и виноделия, и всю свою творческую деятельность и неиссякаемую энергию использует в работе созданной им, кафедры виноградарства сельскохозяйственного института, которой руководит беспрерывно в течение 24 лет. Несмотря на вызванный необходимостью, переход на кафедру С. Чолокашвили никогда не прерывал деловых контактов с НИИСВиВ и даже в стенах сельскохозяйственного института чувствовал его пульс, жил его жизнью, его настоящим и будущим. Он не позволял себе отмежевываться от осуществляемых в НИИСВиВ мероприятий, постоянно принимал активное участие в его работе и чутко реагировал на происходящие там изменения. Это подтверждается воспоминаниями акад. С. Дурмишидзе в связи с его назначением на должность директора НИИВиВ. В конце «Эпизоды из прошлого» он пи-

шет: — «В 1943 г. Нико Кецховели и Соломон Чолокашвили представили меня сотрудникам института в Телави. Здесь меня все знали, как сотрудника лаборатории, где я с 1932 по 1935 гг. работал старшим научным сотрудником. Через три дня Н. Кецховели уехал, а С. Чолокашвили считал для себя обязательным в течение почти месяца находиться рядом со мной, чтобы научить меня «директорствовать» — ведь директором раньше был он сам. Я старался, правда довольно робко, избавить уваж. Соломона Михайловича от забот обо мне, но он настаивал на своем. Соломон Чолокашвили был личностью к которому все относились с величайшим уважением. Но у меня не было другого выхода и я обратился к Н. Кецховели с просьбой отозвать его. Это было, по-видимому, не очень легко и Н. Кецховели посоветовал мне самому урегулировать создавшуюся довольно щепетильную ситуацию. Я побеседовал с уваж. Соломоном Михайловичем и попытался объяснить почему я не считаю возможным работать предложенным им методом. В этом случае, получилось, что в институте два директора. На следующий день, после нашего откровенного разговора, С. Чолокашвили вернулся в Тбилиси».

На кафедре виноградарства Сельскохозяйственного института были написаны значительные труды С. Чолокашвили: «Современные проблемы виноградарства и виноделия Кахетии», «Как восстановить виноградники в Кахети», «Капитал в многолетних насаждениях Закавказской федеративной республики», «Материалы к изучению грузинских сортов винограда» и др.

Проф. К. Модебадзе о труде «Капитал в многолетних насаждениях Закавказской федеративной республики», за который С. Чолокашвили был избран профессором, писал следующее: — «В этом труде разработан оригинальный таксационный метод оценки многолетних насаждений и окончательно суммирована их стоимость».

На протяжении всей своей деятельности, как в НИИВиВ, так и в Грузинском СХИ акад. С. Чолокашвили сплотил вокруг себя целую плеяду талантливых и трудолюбивых молодых ученых, на базе которых создал знаменитую грузинскую научную школу виноградарей. Среди них были известные ученые—профессора: В. Кантария, М. Рамишвили, их последователи — Н. Чахнашвили, Н. Махарадзе, К. Гегешидзе и др.

Каждый из воспитанников С. Чолокашвили посчитал за счастье работать с ним. В этой связи проф. В. Кантария писал: — «Однажды Соломон Михайлович сказал, что в Тбилиси открывается Всесоюзный научно-исследовательский институт виноградарства и виноделия и предложил мне работать там. Я сразу же согласился, хотя существенно терял в зарплате. Это было в 1931 году».

О дальневидности акад. С. Чолокашвили говорит и тот факт, что им был приглашен на кафедру виноградарства проф. Максим Рамишвили, в котором он видел продолжателя своего дела. К заслугам М. Рамишвили следует отнести создание коллекционного участка, в котором собрано до 3000 сортов винограда основных винодельческих стран мира, из которых 500 — грузинские аборигенные сорта. Им же на кафедре виноградарства создана ампелографическая лаборатория и заложена научная основа для организации производства привитых саженцев винограда.

Сегодня общеизвестно, что академик С. Чолокашвили является одним из основателей научной селекционной работы в Грузии, положивший начало изучению генезиса некоторых грузинских аборигенных сортов винограда и их биологии в связи с фертильностью и стерильностью.

Совместно с доцентом Н. Чахнашвили он провел огромную работу по описанию и изучению сортов винограда Картли.

Профессора Д. Сахновский и Л. Декапрелевич, давая высокую оценку селекционной работе С. Чолокашвили, видели в ней реальную перспективу развития селекции винограда.

Выдержанность, интеллигентность, чувство собственного достоинства профессора, вместе с простотой в отношениях ценились студентами. Молодежь верила Соломону Михайловичу, высоко чтит его как педагога и воспитателя и доверяла ему. Таким же он был и по отношению к молодым коллегам. «Я никогда не забуду его наставлений и ценных советов, связанных с моим вступлением в должность доцента и первой вступительной лекцией, которую мне предстояло подготовить» — писал проф. В. Кантария.

Доцент К. Гегешидзе, которая и сегодня продолжает начатую учителем работу, с большим уважением и чувством глубокой признательности вспоминает акад. С. Чолокашвили. По ее мне-

нию акад. С. Чолокашвили, как личность, удивительным образом сочетал в себе дружеское и вместе с тем официальное отношение к студентам.

На основе систематизации имеющихся материалов о грузинской виноградной лозе написано несколько значительных обзоров, чем существенно обогатилась история виноградарства Грузии. В этом аспекте весьма весомый вклад внес труд «Материалы к вопросу о сортах винограда Грузии XII—XIII веков». По этому поводу В. Кантария пишет следующее: — «Опираясь на благоприятные для виноградной лозы природные условия, используя терминологию, связанную с виноградарством и старые приемы по уходу за лозой; существование в Грузии множества форм культурного и дикорастущего винограда и материалы исследования старейшего ученого Ив. Джавахишвили, Соломон Чолокашвили твердо придерживается мнения о том, что в Древней Грузии было высокоразвитое виноградарство и, что одним из основных очагов виноградарства в мире следует считать Грузию. В подтверждение этому он обращается к сортам винограда «Золотого века» и на основе всестороннего анализа ему удастся восстановить состояние виноградарства в XII—XIII веках. Упомянутый труд имел и другое значение. Он, в частности, намечал грандиозные пути в работе над изучением истории грузинского виноградарства.

С этой целью С. Чолокашвили принял решение о создании капитального пособия на грузинском языке, которое по его словам, будет включать пять книг». Первая книга будет посвящена краткому обзору виноградарства за границей и у нас, в нее войдет также и следующие вопросы: органография, анатомия и физиология виноградной лозы; биологические фазы винограда и необходимые природные факторы. Во вторую книгу войдет ампелография. Причем, эта часть будет составлена в основном в связи с основным стандартным сортиментом и перечнем наших аборигенных сортов. В третью книгу войдут вопросы закладки виноградников, ухода и обработки. В четвертой книге будут рассмотрены вредители и болезни виноградной лозы и методы борьбы с ними. Пятая книга включит в себя вопросы районирования виноградников, организации виноградников, хозяйств, труда и др.».

Первая книга в том объеме, в каком она была задумана автором, была издана в 1937 году, вторая книга — ампелография — в 1939 г., издать же остальные тома автор к сожалению не успел.

Проф. В. Кантария особое значение придавал второму тому, в котором были освещены два вопроса — ампелография в прошлом, сорт и его значение. В первой части труда представлен краткий исторический обзор развития ампелографии; во второй — ампелография освещается в ее широком аспекте и, что главное, подчеркивается влияние внешних факторов на сортов. Надо сказать, что Соломон Чолокашвили предъявлял большие требования к сорту, к его качественным и хозяйственным показателям, хорошо понимая при этом природу.

Академик С. Чолокашвили в соавторстве с И. Рцхиладзе издал труд «Современное состояние виноградарства Грузии и перспективы его развития», в котором представлена характеристика отдельных районов с точки зрения размещения сортов, с приложением соответствующей карты.

Соломона Чолокашвили тревожила существенная нехватка в Грузии специальной литературы в области виноградарства. Поэтому, для восполнения этого пробела им было решено вплотную заняться их составлением. И действительно, вскоре акад. С. Чолокашвили издает «Учебник по виноградарству» и «Современное виноградарство» (учебник для сельскохозяйственных техникумов). Как видно из введения, при их составлении автор широко использовал, существующие к тому времени, литературные источники на русском, французском и немецком языках, а также результаты научных исследований, в разработку которых он вложил все свои знания и богатейший опыт, при участии своих учеников и сотрудников.

Соломон Чолокашвили в свое время глубоко переживал резкое сокращение виноградников в Грузии, площадь которых с 1875 г. по 1935 г. с 71 тыс. га сократились до 37 тыс. га. Поэтому, он придавал громадное значение тем большим переменам, которые после установления Советской власти проводились в отрасли виноградарства. Этому, в большой степени способствовали его непосредственное участие в этом важном вопросе. Представленные им кардинальные научно-обоснованные вопросы после 40-х годов нашли отражение в ряде важных постановле-

ний партии и правительства, направленных на дальнейшее развитие виноградарства, как национальной отрасли. К разворачивающимся перспективам, происходящим в республике, он относится восторженно. И, как вспоминает один из его воспитанников М. Челидзе, однажды на лекции свою радость по этому поводу он выразил словами: «Судьба виноградарства решена — у нас в Грузии будет 100 т. га виноградников». Это именно тот масштаб, которые и сегодня считается оптимальным для нашей республики. Но уваж. Соломон Михайлович, справедливо считал, что увеличение площадей виноградников и улучшение качества возможно лишь путем использования привитых саженцев винограда. Благодаря его неустанному труду и практическому руководству, поставленное в главу угла, это направление получило настолько широкое развитие, что уже в 1933 г. привитыми саженцами было заложено 18,7 т. га виноградников против 8,5 т. га — в 1913 г.

По рекомендации и инициативе С. Чолокашвили в республике было построено до 100 тепличных хозяйств, где ежегодно производили до 40 млн. шт. привитых саженцев. В этом направлении его учеником М. Рамишвили была создана грузинская научная школа, которая и сегодня является основой основ углубленных исследовательских работ в данной сфере.

К чести Соломона Михайловича следует сказать, что его неумная энергия, высокая гражданственность выходили за рамки интересов своей республики. Примером этому может служить следующий факт. С. Чолокашвили, как ученому с большим опытом, было поручено проверить районирование виноградарства в Молдавии и дать соответствующие рекомендации. Работа была выполнена блестяще, за что он был награжден орденом «Знак почета» и ему было присвоено почетное звание Заслуженного деятеля науки.

В связи с созданием в АН Грузинской ССР сельскохозяйственного отделения С. М. Чолокашвили был единогласно избран настоящим членом академии.

Под руководством С. Чолокашвили в последние годы жизни, в период работы в Академии наук Грузии, было начато составление «Терминологии виноградарства и виноделия» и «Библиографический справочник по виноградарству и виноделию», которые блестяще завершил И. Андроникашвили. Причем, «Тер-

минология виноградарства и виноделия» была издана еще при жизни С. Чолокашвили, а «Библиографический справочник», который содержал до 13 тыс. наименований, был издан уже после смерти акад. С. Чолокашвили.

Соломон Михайлович Чолокашвили скончался в 1944 году.

«В то время, будучи молодыми специалистами, мы не осознавали, что его смерть была безвременной. Нам казалось, что он успел сделать все. Но с чувством горечи следует признать, что почитаемый нами Соломон Михайлович ушел из жизни в расцвете своей творческой деятельности» — писал проф. В. Кантария, который в течение многих лет самоотверженно трудился бок о бок с С. Чолокашвили. Он близко знал С. Чолокашвили — маститого ученого, человека высокого гражданского долга, чуткого и внимательного к окружающим, преданного друга и прекрасного семьянина. Поэтому, мы так заботливо храним воспоминания людей близко знавших его, воспоминания которые дают безошибочное представление о необыкновенном человеке посвятившим всю свою жизнь своей Родине, через безграничную любовь и заботу о виноградной лозе — как национальной гордости.

Нодар Семенович Чхартишвили

SOLOMON M. CHOLOGASHVILI

(A Short Review of his Scientific and Public Activities)

Vine-growing has always held a prominent place in the treasury of the material culture of the Georgian people. The vine, cherished on Georgian soil, has always been an object of reverence and great care of every Georgian. Hence the great respect of the Georgian people for their compatriots who dedicated their lives to vine-growing and could rightfully say: „All that I did I did out of love for my land and my people“. These words can fully apply to the work of Academician Solomon M. Choloqashvili, honoured scientist of the Georgian SSR, for the most important periods of development of vine-growing not only in Georgia but in the entire Soviet Union are linked with his name.

Solomon M. Choloqashvili was born on 1 June, 1883, in the village of Bakuristsikhe, into an employee's family.

Little Solomon received his primary education from his mother Ekaterine Vachnadze—an erudite person of her time. Being a physically weak child, Solomon was under the constant care of his mother. As Choloqashvili reminisces, his mother kept a special diary in which she recorded all the methods she used in caring for him.

Later, while working at the University, Prof. Choloqashvili, according to V. Kantaria, transferred these diaries—interesting from the point of view of pedagogics and medicine—to specialists.

His father, Mikheil Choloqashvili, a lawyer, was a deeply educated man who appreciated vine-growing as a field of science.

After receiving his primary education, Choloqashvili was sent to the Tbilisi gymnasium with a dormitory. But the administrative conditions there proved to be intolerable for the frail boy. On top of this, he fell ill with chicken-pox and became blind in one eye. After this the parents took him to Yalta where they sent him

to the Nikitskoe school of horticulture and vine-growing. The choice was not accidental. Born and reared in a very picturesque village, the child took in all the charm of the surrounding nature and the world of plants. Choloqashvili's mother noticed his inclination to the world of the beautiful; and, as Choloqashvili recollects, she used to search for him in the garden or the vineyard when failing to find him playing with his friends.

Choloqashvili studied at the Nikitskoe school of horticulture and viticulture for four years. But his studies—started successfully—ended rather badly. He was expelled before the final examinations for taking part in strikes, barring him from continuing his studies in Russia. But due to a good knowledge of German Choloqashvili entered the Klosterneuburg (Vienna) High School of Viticulture, Fruit-growing and Ornamental Horticulture from which he graduated in 1907 with a gold medal for good academic performance. Then he was retained for internship at the laboratory of enochemistry and microbiology of the scientific—research institute attached to the above—named school. His scientific consultants were professors Seifert and Reisch and he conducted his practical work at the Katus model farm.

Having received European education and deep knowledge in the field of agriculture, the 25—year old specialist returned to his native land in 1908.

„It is interesting to recall“, Prof. V. Kantaria wrote, „the period when Choloqashvili's character and his views of life and society took shape. In that period tsarist Russia maximally limited the possibility of receiving agricultural education in Georgia. Depriving the population of legal rights, the government suppressed attempts at implementing independent economic initiatives. However, despite such conditions and the traditions of his upbringing in the circle of the nobility to which he belonged, Choloqashvili considered it a pleasant duty to serve his people. He was a conscientious worker, a man of principle, a real patriot of his country and an internationalist. Choloqashvili enjoyed merited authority not only among Georgians, but also among Russians, Ukrainians, Armenians, Azerbaijanians and specialists of other nationalities“.

Soon after his arrival in Georgia he found a wide arena for work. Receiving many lucrative offers, Choloqashvili refused them (in particular, of work on the Tsinandali and Muku-

zani farms). Inasmuch as he was more attracted to public activities, he began to work at the agricultural department, as manager of the Odzisi estate.

Vine—growing, fruit—growing and nursery farming were practised on this economy. As Prof. V. Kantaria notes, Choloqashvili's respect for Zakaria Eristavi—the owner of this estate which in his lifetime he turned over to his people—played a great role in making this choice. Choloqashvili considered Eristavi's action a noble deed of serving his people, and — in order to continue it — he took charge of the work on this estate.

In 1910 Choloqashvili opened a fruit—growing boarding—school which he headed till 1918, serving as the teacher of special subjects in the senior forms.

In that period vine—growing in Georgia was on the verge of extinction due to the mass spreading of phylloxera. A Caucasian Committee for Controlling Phylloxera was organized, in whose work Choloqashvili took an active part. On his initiative and under his guidance a vine—growing farm was organized in the village of Ag-haiani, Kaspi district.

Choloqashvili considered the introduction of grafted vine a significant aspect of controlling phylloxera. His dedication and love of his cause produced the desired result: vine—growing that was short of extinction began to revive.

Choloqashvili's first scientific works are connected with this period. Mention should be made of his study „Phylloxera and its Control“ (1912) which was published as a separate brochure. It should be noted that in the period in question scientific works in Georgia on problems of vine—growing were scarce; hence this work immediately became a handbook for specialists. Deep analysis, carried out by Choloqashvili on the basis of the scientific data of his time, enabled him to elucidate such problems as the bioecology of phylloxera—most dangerous pest of the roots of vine, the restriction of its area of distribution and drastic measures of combatting it. At the same time the author attached great importance to the grafting of vine on phylloxera—resistant stocks of American origin and to the stringent implementation of the recommended agrotechnical measures—considered an irreplaceable method to present day. In Choloqashvili's view, combatting phylloxera called for the creation of a technological basis for the production of grafts, arrangement

of plantations of stock and scion Moldavica Dragon's heads as well as hothouse farms, and perfection of the technology of grafting. Some years later, in 1937, Choloqashvili wrote that the situation had much improved in comparison with what it was several years earlier. Nevertheless to improve the situation arising from the spread of phylloxera, it was necessary to carry out the precise and goal-directed work.

In 1918, owing to closure of the horticulture boarding school on the Odzisi estate, Choloqashvili was transferred to Tbilisi to serve as an assistant Commissioner of the Qaraiazi administration under which were an experimental field, irrigation system, arable lands, etc. In 1919 he was invited to direct the viticulture courses attached to the Higher Agricultural Courses, where he worked till their abolition (1923).

In 1920 obligatory course in viticulture was introduced at Tbilisi State University and at the agricultural faculty of the Polytechnical Institute. At the scientific councils of the above higher courses Choloqashvili was elected lecturer in the course of viticulture.

From that time the foundations were being laid for Choloqashvili's future wide-scale scientific activities at higher schools. In the same year he organized a chair of viticulture at the agricultural faculty of the State University, heading it till his death.

From 1921 Choloqashvili held different posts: senior specialist of the People's Commissariat of Georgian Agriculture, head of the department of viticulture and wine-making of the same commissariat. In 1923 he organized a section of viticulture and wine-making of Georgia at the All-Union Agricultural Exhibition. He served as a consultant at the Commissariat of Georgian Agriculture; then he worked as an inspector of viticulture of the Transcaucasus at the State Planning Committee of Georgia and the Transcaucasus.

In 1923, on the recommendation of Acad S. G. Navashin and Prof. S. A. Zekharov, the Scientific Council of the Polytechnical Institute elected Choloqashvili assistant-professor, and in 1926, on the decision of the board of experts he was appointed professor. Later, after the amalgamation of the agricultural faculties of the Polytechnical Institute and Tbilisi State University the study of viticulture intensified. In connection with the reorganization

of higher schools, an agricultural institute was organized on the basis of the agricultural faculty which separated from the State University; thereby the study of the course of viticulture and the work of the chair were placed on a proper footing.

In 1925 on the decision of the Scientific council of the State University and the Polytechnical Institute Choloqashvili was sent abroad on a mission, where he worked for one and a half year in Heisenheim under Prof. Kremer and in Montpellier under Acad. Rewas. During that period he studied thoroughly the work of the scientific—research institutions in the field of viticulture and wine—making and visited the vine—growing regions in France, Germany, Hungary and Austria.

After returning home, Choloqashvili continued his educational and practical activities, and published scientific papers on topical problems of viticulture.

With a view to starting wide—scale research work and further developing viticulture and wine—making, the well—known scientist began to advocate the establishment of a scientific—research institute of viticulture and wine—making. At that time the proposed institute was to be the first and only one in the USSR. The setting up of such an institute went beyond the national boundaries, acquiring an All—Union and even international significance. Only a person of the calibre and selflessness of Choloqashvili could carry out such an exceptionally complex work. That ambitious undertaking was preceded by considerable preparatory work and its practical implementation began on 16 August, 1930, when an organizational conference on viticulture and wine—making was held in Tbilisi.

The archival materials of the Georgian Scientific—Research Institute of Horticulture, Viticulture and Wine—Making contain interesting information on the above conference.

Note should be taken of the fact that during the three days of the conference Prof. Choloqashvili made reports on all the topics of the agenda.

His papers scientifically argued the need for organizing an institute. The programme, the staff, and the structure of the institute were determined; an assessment was made of the work carried out, the current state of viticulture, and the future prospects.

It is interesting to note that programme drawn up by Choloqashvili for the All—Union Scientific—research Institute of Viti-

culture and Wine — Making fully meets the present — day requirements; it shows the scientist' flair and ability to foresee the future. On the basis of these materials we can conclude that the strikingly profound and far — sighted scientist considered the problem posed and the fate of native viticulture and wine — making from the point of view of the objectives of remote future. Choloqashvili was endowed with an exceptional ability of looking far ahead and identifying the cardinal problems, on the basis of which plans for action sprang up. All this can be clearly seen in the structure of the institute that was set up, including three sectors and 17 departments. The first sector of viticulture had the departments of genetics and selection, anatomy and physiology, agriculture and agrochemistry, ampelography, and phenology. The second sector of wine — making and non — alcoholic drinks comprised the departments of enochemistry, microbiology, wine — making, non — alcoholic drinks, processing of the wastes of wine — making and cognacs, departments of studying the products of viticulture and departments of hygienic — medical and fodder purposes. The third sector — that of economics and organization — included departments of application and maintenance, mechanization and historico — bibliographical,

This list — and especially the programme drawn up by Choloqashvili — is oriented to broad future prospects. The subjects just enumerated are studied today in the fields of viticulture and wine — making. Among the urgent problems raised in that period one cannot overlook Acad. Choloqashvili's progressive prevision who saw in them the basis for (a) the development of a large — scale programme for the improvement of the quality of home — produced wines and cognacs and for their preservation, (b) further expansion of the production of nonalcoholic drinks, (c) stabilization of wines and (d) expansion of the use of the processing of grapes from the hygienic, nutritional, and medical points of view. In the introduction to his „Modern Viticulture“, Choloqashvili wrote: „Grapes are considered to be one of the best medicinal produce, and the charges brought by some against the intoxicational properties of wine that exert a detrimental influence on the human organism are totally unfounded. Moderate consumption of wine — far from being harmful for a developed organism — is, on the contrary, wholesome. As for excessive consumption, everything used in excess is harmful. Whereas wine contains alcohol, tea has tannic acid, and coffee, coffee-

ne. Even excessive consumption of meat and butter is bad for health, while moderate consumption of wine stimulates the organism, adds energy, facilitates the normal work of the heart, and so on.

During the first years of the establishment of the institute, as well as in the subsequent period, special attention was given to the medicinal properties of grapes and the products of its processing.

Subsequently, these problems were subjected to a serious study by the eminent Georgian scientist. Acad. S. Durmishidze who for ten years headed the scientific—research institute of viticulture and wine—making.

However, in recent years the study of the medicinal properties of the grape and its products has considerably showed down, which is totally unjustified, whereas, in France and in a number of other advanced wine—making countries this line of study is given priority to the present day. In the recent years French researchers (Boursecs, Weiland, Heredia) have discovered proceinidols—polymers of catechins and epicatechols—representing physiologically active oligomers that prevent the development of myocardial infarction. As is noted by these authors, the daily intake of the above substances should total 100 mg in the human diet. Among the human food products wine is the richest in proceinidols. At the same time, the investigations have shown that the largest quantity of catechins and proceinidols is in the pips (59 per cent), in the crowns and in the skin of berries (19 and 21 per cent respectively); the least quantity (1 per cent) is in the pulp of grapes. Along with the characteristics of grape kinds, the technology of wine production is of considerable significance from the point of view of the content of proceinidoes.

For example, the content of proceinidols is high (62 per cent) in wines made wholly of pressed grapes—crown, vegetable pulp, seeds this corresponding to wines made according to Kakhetian technology—N. Ch.). In this connection, French scientists became interested in Georgian wines made according to Georgian (Kakhetian) technology („Rkatsiteli“), „Tibaani“ and „Kakheti“). At the request of French scientists, these wines were sent to them by the Institute.

Thus, it may be restated here that the trend of investigations carried out in Choloqashvili's day was oriented to a distant future,

fully meeting the task facing viticulture today—that of placing the grape and its products in the service of human health.

As was noted above, Acad. Choloqashvili was deputy director for scientific work from the very first day of the foundation of the Institute. He directed the development of viticulture on a scientific basis not only in Georgia but in the USSR as well. To this end he rallied to himself all well-known scientists of the period: Gerasimov, Buzin, Lazarevski, Dekaprevich, Borovikov, Merghanian, Nergul, Sergeev, Prints, Shatski, and others, who headed sectors and laboratories of the newly established Institute.

In connection with the reorganization of scientific—research institutes, the All—Union Scientific—research Institute of Viticulture and Wine—Making was reconstituted, first into the Transcaucasian, and then into the Georgian Institute. It is noteworthy that Choloqashvili successfully combined the post of deputy director for scientific work at the above Institute with his duties as head of the chair of viticulture at the Agricultural Institute. He also engaged in extensive public activities; he organized and headed scientific councils, his energy being truly inexhaustible.

While working at the All—Union Scientific—research Institute of Viticulture and Wine—making, Choloqashvili was the first to carry out the zoning of viticulture in Georgia, which served as the basis for the further research in this field. While at the same Institute, he wrote major works on problems of ampelography, for which he was elected member of the Board of Soviet Ampelography.

In 1935 Choloqashvili gave up work at the All—Union Scientific—research Institute of Viticulture and Wine—making and concentrated all his energies on work at the chair of viticulture which he had organized at the Agricultural Institute; he headed this chair for 24 years. Although Choloqashvili's transfer to the chair of vine—growing was dictated by necessity, he contacts with the All—Union Scientific—research Institute of Viticulture and Wine—making. He always took part in its work and responded to all its developments. This is confirmed by Acad. S. Durmishidze's recollections on his appointment to the post of director of the SRIVW. In his „Reminiscences“ he writes: „In 1943 Niko Ketskhoveli and Solomon Choloqashvili introduced me to the staff of the

Institute in Telavi. Here everybody knew me as a worker of the laboratory, for I had served there as a junior researcher in 1932-1935. Three days later Ketskhoveri left for Tbilisi, and Choloqashvili decided to stay with me and coach me in „directorship“, for he had formerly headed this institute. I tried reverentially to dissuade him, but to no avail. Choloqashvili enjoyed universal esteem. However, I had no alternative but ask Ketskhoveri to recall Choloqashvili. Ketskhoveri explained to me how difficult it was for him to do that and he asked me to settle the matter. I had a talk with Choloqashvili and tried to explain to him why I could not agree to work by the method proposed by him. That would mean duplication of authority. After a frank talk he left for Tbilisi on the following day“.

While working at the chair of viticulture of the Agricultural Institute, Choloqashvili wrote his major studies: „Modern Problems of Viticulture and Wine — Making in Kakheti“, „How to Revive the Vineyards in Kakheti“, „Capital in the Perennial Plantations of the Transcaucasian Federal Republic“, „Materials towards the Study of the Georgian Varieties of Vine“, and others.

Prof. K. Modebadze wrote the following about Choloqashvili's work „Capital in the Perennial Plantations of the Transcaucasian Federal Republic“ (for which the author was awarded the title of professor): „In this work the author has developed an original valuational method of assessment of perennial plantations and their cost is definitively summarized“.

While working at the Scientific—research Institute of Viticulture and Wine — making and at the Georgian Agricultural Institute, Choloqashvili united around himself a whole galaxy of talented young scientists, creating a celebrated Georgian school of viticulturists. Among them were acknowledged scientists, Professors V. Kantaria, M. Ramishvili, and their collaborators: N. Chakhnashvili, N. Makharadze, K. Gegeshidze, and others.

Each of Choloqashvili's pupils considered himself lucky to be working with him. In this connection V. Kantaria wrote: „Once Choloqashvili told me that an All—Union scientific—research institute of viticulture and wine — making was to be established in Tbilisi and asked me whether I would work there. I immediately agreed to this proposal although I was a loser in terms of pay. That was in 1931“.

The invitation of Prof. Maxim Ramishvili to work at the chair of viticulture testifies to Choloqashvili's scientific flair and foresight. The creation of a collectional plot bringing together about 3000 varieties of vine from the principal vine-growing countries of the world of which 500 are Georgian aborigines, should be put to Ramishvili's credit as a continuator of Choloqashvili's work. Ramishvili also set up an ampelographic laboratory at the chair of viticulture and laid down the scientific basis for the organization of the production of grafted seedlings of vine.

Today it is common knowledge that Choloqashvili was one of the initiators of scientific selection work in Georgia, as well as of the study of the genesis of some Georgian aboriginal varieties of vine and their biology in connection with fertility and sterility.

In collaboration with Assistant Professor N. Chakhnashvili, he carried out major work towards the description and study of the varieties of vine in Kartli.

Professors D. Sakhnovski and L. Dekaprevich highly appreciated Choloqashvili's selection work and considered further selection work promising.

Choloqashvili's students liked his modesty and simplicity in his relations with them. They confided in and highly respected him as a teacher. The same was his relationship with his colleagues. Prof. Kantaria wrote: „I shall never forget his instructions and valuable advice in connection with my preparations for assistant-professorship and the delivery of my introductory lecture.

Assistant Professor K. Gegeshidze, who continues at present the work of her eminent teacher, always recalls Choloqashvili with great respect and gratitude. In her view, Choloqashvili combined in his person both friendly and official attitude to his students.

On the basis of a systematization of relevant material on Georgian vine, Choloqashvili wrote several important essays, substantially enriching the history of viticulture in Georgia. In this respect highly significant is the study „Materials on the Varieties of Vine in 12th—13th—Centuries Georgia“ which made a valuable contribution to science. In connection with this book Kantaria wrote: „Taking as the basis the natural conditions necessary for vine, the terminology of viticulture, the old methods of cultivation of vine, the existence in Georgia of many forms of cultivated and wild vine, and the materials of research by the venerable scholar

I. Javakhishvili, Choloqashvili firmly adhered to the opinion that viticulture was highly developed in ancient Georgia and that Georgia should be considered one of the centres of viticulture in the world. To prove this he studied the varieties of vine of the „Golden Age“ and, on the basis of a thorough analysis he succeeded in reconstructing the state of Georgian viticulture in the 12th and 13th centuries. The study in question had the additionally value of outlining new ways of work on the history of Georgian viticulture.

To this end, Choloqashvili decided to compile a comprehensive manual in Georgian, about which he wrote: „I propose to publish a study in five books. The first book will deal with a short review of viticulture in this country and abroad, including the organography, anatomy and physiology of vine, biological phases of vine, and necessary natural factors. The second book will be devoted to ampelography; this part will be compiled largely according to the standard assortment and with a listing of the Georgian aboriginal varieties. The third book will deal with problems of the planting, cultivation and treatment of vineyards. The fourth book will be devoted to the diseases and pests of vine and methods of controlling them. The fifth book will discuss questions of zoning vineyards, their organization of work and economy, and so on“.

The first book was published in 1937, the second,—Ampelography—in 1939; unfortunately, he failed to publish the other volumes in his lifetime.

Prof. Kantaria attached special importance to the second volume, devoted to two topics—(a) ampelography in the past and (b) the vine variety and its significance. The initial part of the work deals with a short historical review of the development of ampelography; in the second part ampelography is discussed in a wider aspect and the influence of the external factors on varieties is stressed. It should be noted that Choloqashvili set high demand to vine varieties and to the quality of wine, himself being an expert in these matters.

In collaboration with I. Rtskhiladze, Choloqashvili published the work: „Modern State of Viticulture in Georgia and the Prospects of its Development“, supplemented with a description of individual regions from the point of view of distribution of varieties, and a map.

Choloqashvili was very worried about the shortage in Georgia of special literature in the field of viticulture. To make up this deficiency he decided to compile a textbook. Soon after Choloqashvili published his „Manual of Viticulture“ and „Modern Viticulture“ (a textbook for agricultural technical schools). As seen from the introduction, in compiling them the author used scientific sources in Russian, French and German, as well as the results of scientific investigations into which he—together with his pupils and collaborators—put all his knowledge and rich experience.

Choloqashvili was deeply concerned over the drastic reduction of vineyards in Georgia, their area dropping from 71.000ha in 1875 to 37.000ha in 1935. Hence, he attached great importance to the major changes in the field of viticulture that were implemented after the establishment of Soviet power. His direct participation in this work contributed much to this problem. Cardinal, scientifically grounded, questions submitted by him for consideration were reflected in 1940s in a number of resolutions of the Party and the government directed at a further development of viticulture as a national branch of economy. Choloqashvili was gladdened to see the new vistas opening up to the development of viticulture in the Republic. M. Chelidze, one of his pupils recalls how Choloqashvili expressed his joy in the following words: „The fate of viticulture has been decided: we shall have 100 thousand hectares of vineyards in Georgia“. This is a scale that today, too, is considered optimal for the Republic. Choloqashvili rightfully considered that extension of land under vineyards and improvement of quality were possible only by planting grafted seedlings of vine. Due to his selfless work and practical guidance this line of approach was given priority, so that already in 1933 the area of 18.7000 ha was planted with grafted seedlings, against 8.500ha in 1913.

On Choloqashvili's initiative and recommendation 100 hothouse farms were set up on which 40 million grafted seedlings were produced annually. Working along these lines his pupil, M. Ramishvili set up a Georgian scientific school which is today the main centre of research in this field.

That Choloqashvili did not limit his interests to Georgian viticulture is seen from the fact that, as a scientist with great experience, he was requested to check the zoning of viticulture in Moldavia and to give relevant recommendations. This work was

fulfilled by him brilliantly and he was decorated with „The Badge of Honour“ and the title of „Honoured Scientist“ was conferred on him.

When a department of agriculture was set up at the Academy of Sciences of the GSSR Choloqashvili was unanimously elected a full member of the Academy.

In the closing years of Choloqashvili's life, the compilation of „The Terminology of Viticulture and Wine—Making“ and a „Bibliographical Reference Book on Viticulture and Wine—Making“ commenced under his guidance. This work was brilliantly completed by I. Andronikashvili who handed „The Terminology of Viticulture and Wine—Making“ to Choloqashvili in his life—time, while the „Bibliographical Reference Book“, which included 13 thousand terms, came out after his death.

Choloqashvili died in 1944.

Prof. Kantaria, who had worked in collaboration with Choloqashvili for many years, wrote: „At that time, being relatively young specialists, we did not realize his premature death; it seemed to us that he had managed to do everything; however, it should be noted, with a feeling of regret, that Choloqashvili died at the height of his creative work“. For years Prof. V. Kantaria was at Choloqashvili's side in the latter's selfless work. Kantaria was a close acquaintance of that magnanimous person, most distinguished scientist and researcher's magnificent friend and family man. That is why we follow closely Kantaria's reminiscences and records on Acad. Solomon Choloqashvili as an incontestable proof and clear picture of a person who, as it were, came to this world to immortalize the Georgian vine.

Nodar Chkhartishvili

ჩოლოყაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის
ძირითადი თარიღები

- 1883 წ.** 17 ნოემბერს დაიბადა სოფ. ბაკურციხეში (გურჯაანის რ-ნი). პირველდაწყებითი განათლება მიიღო შინ, შემდეგ კი მიაბარეს თბილისის გიმნაზიაში.
- 1891 წ.** ჩაირიცხა იალტის ნიკიტის მებაღეობა-მევენახეობის სასწავლებელში.
- 1904 წ.** გარიცხეს სასწავლებლიდან გაფიცვაში მონაწილეობის გამო. ჩააბარა გამოცდები კლოსტერნიბურგის (ვენა) მევენახეობა-მეხილეობისა და დეკორაციული მებაღეობის უმაღლეს სკოლაში და მიღებულ იქნა მევენახეობა-მეღვინეობის განყოფილებაზე, რომელიც დაამთავრა 1907 წელს.
- 1908 წ.** დაბრუნდა სამშობლოში და დაიწყო მუშაობა მიწათმოქმედების დეპარტამენტის ხაზით და დაინიშნა ოძისის მაშულის გამგედ.
- 1910 წ.** ოძისის მაშულში გახსნა მებაღეობის სკოლა-ინტერნატი, რომელსაც ხელმძღვანელობდა 1918 წლამდე.
- 1918 წ.** მუშაობა დაიწყო თბილისში ყარაიზის სამმართველოს რწმუნებულის თანაშემწედ.
- 1919—1923 წწ.** მიიწვიეს მევენახეობის უმაღლესი სასოფლო-სამეურნეო კურსების ხელმძღვანლად.
- 1920 წ.** თბილისის სახ. უნივერსიტეტისა და საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის აგრონომიული ფაკულტეტის მევენახეობის სავალდებულო კურსის ლექტორია.
- 1921 წ.** საქართველოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის უფროსი სპეციალისტი, ამავე კომისარიატის მევენახეობისა და მეღვინეობის გამგეა.
- 1923 წ.** აკადემიკოს ს. გ. ნავაშინისა და პროფ. ს. ა. ზახაროვის წარდგენით, საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭომ აირჩია დოცენტად.
- 1925 წ.** სამეცნიერო მივლინებაშია საზღვარგარეთ — საფრანგეთში, გერმანიაში, უნგრეთსა და ავსტრიაში, სადაც წელიწადნახევარი დაჰყო.
- 1926 წ.** მიენიჭა პროფესორის წოდება.

- 1930 წ. მევენახეობისა და მეღვინეობის საკავშირო-საკვლევო ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე სამცხიერო ნაწილში.
- 1939—1941 წწ. კრახნოდარის საკავშირო მეღვინეობა-მევენახეობის ინსტიტუტის სახელმწიფო საგამოცდო კომისიის თავმჯდომარეა.
- 1940 წ. მივლინებული იყო ბესარაბიაში მევენახეობა-მეღვინეობის მდგომარეობის შესასწავლად.
- 1941 წ. დაჯილდოვდა საპატიო ნიშნის ორდენით.
- 1943 წ. მიენიჭა საქართველოს სსრ მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის წოდება.
- 1944 წ. თებერვალი, აირჩიეს საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად.
- 1944 წ. 19 ივნისს გარდაიცვალა.

ОСНОВНЫЕ ДАТЫ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ С. М. ЧОЛОКАШВИЛИ

- 1883 г.** 17 ноября родился в сел. Бакурцихе (Гурджаанского р-на). Первоначальное образование получил дома, затем поступил в Тифлисскую гимназию.
- 1891 г.** Был зачислен в Никитское училище садоводства и виноделия г. Ялты.
- 1904 г.** Был исключен из училища из-за участия в забастовке. Сдал экзамен в Клостернейбургскую (Вена) высшую школу виноградарства, плодоводства и декоративного садоводства и был принят по разделу виноградарства и виноделия, который закончил в 1907 г.
- 1908 г.** Возвращается на родину и начинает работать по Департаменту Земледелия и назначается Заведующим Одзисским именованием.
- 1910 г.** Организовал в Одзисском именовании школу-интернат садоводства, которой руководил до 1918 года.
- 1918 г.** Начинает работать в Тифлиссе на должности помощника Уполномоченного Караязского Управления.
- 1919—1923 гг.** Был приглашен руководителем высших сельскохозяйственных курсов виноградарства.
- 1920 г.** Лектор агрономического факультета обязательных курсов виноградарства Тбилисского государственного университета и политехнического института.
- 1921 г.** Старший специалист грузинского земледелия народного комиссариата, заведующий кафедрой виноградарства и виноделия того же комиссариата.
- 1923 г.** По представлению академика С. Г. Навашина и проф. С. А. Захарова Ученым советом Грузинского политехнического института был избран доцентом.
- 1925 г.** Был в научной командировке за границей: во Франции, Германии, Венгрии и Австрии, где пробыл полтора года.

1926 г. Присуждено звание профессора.

1930 г. Назначен заместителем директора по научной части Всесоюзного научно-исследовательского института виноградарства и виноделия.

1939—1941 гг. Председатель Государственной экзаменационной комиссии Краснодарского Всесоюзного института виноградарства и виноделия.

1940 г. Был командирован в Бессарабию для изучения положения виноградарства и виноделия.

1941 г. Награжден орденом Знак Почета.

1943 г. Присвоено звание Заслуженного деятеля науки ГССР.

1944 г. Февраль. Был избран действительным членом Академии наук Грузинской ССР.

1944 г. 19 июня скончался.

სოლომონ ჩოლოყაშვილის შრომები

ТРУДЫ СОЛОМОНА ЧОЛОҚАШВИЛИ

1912

1. ფილოქსერა და მასთან ბრძოლა. შედგენილი თ-დ ჩოლოყაშვილის მიერ. ტფ., გამოცემა თ-დ დ. ე. ჩოლოყაშვილის მიერ. ს. მ. ლოსაბერიძის სტ., 1912. 104 გვ. ილ.

Филлоксера и борьба с ней. Составлено кн. Чолокашвили. Тифлис, издание кн. Д. Е. Чолокашвили. Типогр. С. М. Лосаберидзе, 1912. 104 с. илл.

1920

2. ვაზის ცის გახსნა. — ვაზი და ღვინო, 1920, № 8, გვ. 6—7.

Чеканка виноградной лозы. — Вази да გვინო, 1920, № 8, с. 6—7.

1924

3. როგორ აღვადგინოთ კახეთში ვენახები. ტფ., საქართველოს ს. ს. რესპუბლიკის მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის სახალხო მეურნეობის განყოფილება, სამხედრო კომისარიატის სტ., 1924. 16 გვ. ილ. („სოფლის სამკითხველო“, წიგნი № 2).

Как восстановить виноградники в Кахетии. Тифлис, Отделение народного хозяйства Народного Комиссариата земледения Груз. ССР, типогр. Военкома, 1924. 16 с. с илл. (Книга «сельского читателя» № 2).

4. Современные проблемы виноградарства и виноделия внутренней Кахетии. — Изв.ГПИ, вып. I, 1924, с. 201—208.

5. Виноградарство и виноделие в Закавказье. — В кн.: Закавказье. Статистико-экономический сборник. Тифлис, 1925, 208—228.

Соавтор: С. Е. Варажян.

1926

6. Le vitis labrusca en Georgie.—Le Progres agricole et viticole, 1926, № 43, p. 403—405.

1929

7. მასალები ქართული ვაზის შესწავლისათვის. — ექსპერიმენტალ აგრონომიის ინ-ტის მოამბე, 1929, № 3, გვ. 53—69. 2 ჩ. ფ. — რეზიუმე რუს. და ფრანგ. ენ.

თანაავტორი: ნ. ჩახნაშვილი.

არის ცალკე ამონაბეჭდი.

Материалы для изучения грузинских сортов винограда. — Вестник ин-та экспериментальной агрономии, 1929, № 3, с. 53—69. 2 вкл. л. — Резюме на рус. и франц. яз.

Соавтор: Н. Д. Чахнашвили.

Имеется отд. оттиск.

8. მევენახეობა-მეღვინეობის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში. — საქ. ეკონომისტი, 1929, № 2.

Перспективы развития виноградарства и виноделия в Грузии. — Сакартвелოს ეკონომისტი, 1929, № 2.

9. საქართველოს ბალის ნარგავთა შეფასებისათვის. — საქ. ეკონომისტი, 1929, № 7—8, გვ. 49—64.

К оценке садовых насаждений Грузии. — Сакартвелოს ეკონომისტი, 1929, № 7—8, с. 49—64.

10. Капиталы в многолетних садовых насаждениях Закавказья. — Статистическое обозрение Закавказья, 1929, № 5, с. 27—32.

11. Современные пути в деле восстановления виноградников. — Вестник виноделия Украины, 1929, № 5, с. 259—262.

1931

12. Виноградарство и виноделие ЗСФСР (Тезисы). — Бюлл. Орг. комиссии по изуч. произв. сил ЗСФСР, 1931, № 5, с. 76.

1933

13 ვაზის მასიური სელექცია. ტფ., სახელგამი, 1933. 39 გვ.
Массовая селекция винограда. Тифлис, Госиздат, 1933. 39 с.

1934

14. დიდი საბრძოლო ამოცანა მევენახეობაში.—კომუნისტი, 1934, 24 ოქტ., გვ. 3.
Боевая задача виноградарства. — Комунисти, 1934, 24 окт., с. 3.

1935

15. თანამედროვე მევენახეობა. სახელმძღვანელო სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკუმებისათვის. ტფ., სახელგამი, 1935. 244 გვ. ილ-ით.
Современное виноградарство. Руководство для сельско-хозяйственных техникумов. Тифлис, Госиздат, 1935. 244 с. с илл.

1937

16. მევენახეობის სახელმძღვანელო. წგ. 1. ზოგადი ნაწილი. თბ., სახელგამი, 1937. 450 გვ. ილ-ით ცხრ.
Учебник по виноградарству. Кн. I. Общая часть. Тб., Госиздат, 1937. 450 с. с илл. Табл.
17. საქართველოს მევენახეობის უახლოესი ამოცანები. — საქართველოს სოციალისტური მეურნეობა, 1937, № 7, გვ. 57—62.
Ближайшие задачи виноградарства Грузии. — Сакартвелოს социалистури მეურნეობა, 1937, № 7, с. 57—62.

1939

18. მასალები საქართველოს 12—13 საუკუნის ვაზის ჭიშების საკითხისათვის. — წგ-ში: „შოთა რუსთაველის ეპოქის მატერიალური

კულტურა“, თბ., „ტექნიკა და შრომა“, 1939, გვ. 61—103. — ბიბლიო-
ლოგრ. შენიშვნები.

Материалы к вопросу о виноградной лозе в Грузии 12—13
вв. — В кн.: «Материальная культура времен Шота Руставели»,
Тб., «Техника да шрома», 1939, с. 61—103. — Библиогр. в примеч.

19. მევენახეობა. სახელმძღვანელო სასოფლო-სამეურნეო ტექნი-
კუმისათვის. მე-2 გამოც. თბ., სახელგამი, 1939. 332 გვ.

Виноградарство. Учебник для сельско-хозяйственного тех-
никума. Изд. 2-е. Тб., Госиздат, 1939. 332 с.

20. მევენახეობის სახელმძღვანელო. წგ. მე-2. ამპელოგრაფია. თბ.,
სახელგამი, 1939. 479 გვ.

Учебник по виноградарству. Кн. 2-ая. Ампелография. Тб.,
Госиздат, 1939. 479 с.

21. საქართველოს მევენახეობის ძირითადი ამოცანები — საქარ-
თველოს სოციალისტური მეურნეობა, 1939, № 1, გვ. 42—51.

Основные задачи виноградарства Грузии. — Сакартвелოს
социалистური მეურნეობა, 1939, № 1, с. 42—51.

22. საქართველოს სსრ მევენახეობა და მისი განვითარების უახ-
ლოესი პერსპექტივები. თბ., 1939. 86 გვ. ილ. 1 ფ. რუქა. (საქ. სსს.
— სამ. ინ-ტის შრომები, სერია № 1).

თანაავტორი: ი. რცხილაძე.

Виноградарство Грузинской ССР и ближайшие перспектив
его развития. Тб., 1939. 86 с. с илл. 1 л. карт. (Труды Груз. сель-
скохоз. ин-та, серия № 1).

Соавтор: И. Рцхиладзе.

1940

23. ქართლის მევენახეობის შემდგომი განვითარებისათვის. —
კომუნისტი, 1940, 19 დეკ., გვ. 3.

Для дальнейшего развития виноградарства в Картли. —
Комунисти, 1940, 19 дек., с. 3.

24. Развитие виноградарства и виноделия в Грузинской ССР.
— Виноделие и виноградарство СССР, 1940, № 7—8, с. 6—8.

25. Рецензия на монографию сорта Саперави. — В кн.: «Ам-
пелография СССР. Материалы к изданию Ампелографии СССР».
Ялта, «Пищепромиздат», 1940, № 3, с. 34—36.

26. Советское шампанское Грузии. Издание комбината по
производству шампанского в Грузии. Тб., 1940. [Рец.]. — Сакар-
твелოს социалистური მეურნეობა, 1940, № 12, с. 74—76.

1941

27. საქართველოს მევენახეობა-მელვინეობა და მისი უახლესი პერსპექტივები. — წგ-ში: თბილისის სახ. უნ-ტის სამეცნ. სესია. 1941 წ. 12—16 მაისი. მოხსენების თეზისები. თბ., 1941 გვ. 16—18.

Виноградарство и виноделие Грузии и их ближайшие перспективы. — В кн.: Научная сессия ТГУ. 1941 г. 12—16 мая. Тезисы доклада. Тб., 1941, с. 16—18.

1942

28. მევენახეობის კურსის პროგრამა. 1941/42 სასწავლო წელი. მეზღობა-მევენახეობის ფაკულტეტისათვის. თბ., სას. სამ. ინ-ტის სტ. — ლითოგრაფია, 1942. 8 გვ.

Программа курса виноградарства. Учебный год 1941/42. Для факультета садоводства-виноградарства. Тб., Типография сель. хоз. ин-та. — Литография, 1942, 8 с.

ს. ჩოლოყაშვილის რედაქციით გამოცემული შრომები

ТРУДЫ, ВЫШЕДШИЕ ПОД РЕДАКЦИЕЙ
С. М. ЧОЛОКАШВИЛИ
1929—1930

29. ექსპერიმენტალ აგრონომიის ინსტიტუტის მოამბე.

წგ. 1, 1929.

წგ. 2, 1929.

წგ. 3, 1929.

წგ. 4—5, 1930.

წგ. 6, 1930.

წგ. 7, 1930.

Вестник Института экспериментальной агрономии.

Кн. 1, 1929.

Кн. 2, 1929.

Кн. 3, 1929.

Кн. 4—5, 1930.

Кн. 6, 1930.

Кн. 7, 1930.

1934

30. ლედაშვილი ა. აგრო-ტექნიკის დაუფლებისათვის მევენახეობა-მელენეობაში. თელავი, 1934. 30 გვ. (საქ. მევენახეობის და მელენეობის სამეცნ-საგამოცვ. ინ-ტი).

Гведашвили А. К внедрению приемов агро-техники в садоводстве и виноградарстве. Телави, 1934. 30 с. (Грузинский научно-исследовательский ин-т виноградарства и виноделия).

1946

31. Ампелография СССР. Т. I. М., Пищепремиздат, 1946.
434 с.

Чл. ред. коллегии.

ლიბერატურა ს. ჩოლოყაშვილის შესახებ

ЛИТЕРАТУРА О С. М. ЧОЛОКАШВИЛИ

1925

32. კვარაცხელია ტ. [Чолокаев С. М. Современные проблемы виноградарства и виноделия внутренней Кахетии. Рец.] — აგრონომიული კრებული, 1925, № 1, ს. 133—134.

Кварацхелия Т. К. [Чолокаев С. М. Современные проблемы виноградарства и виноделия внутренней Кахетии. Рец.]. — Агрономический сборник, 1925, № 1, с. 133—134.

1930

33. ჯავახიშვილი ი. საქართველოს ეკონომიური ისტორია. წგ. 1. ტფ., „ქართული წიგნი“, 1930. 428 გვ.

ს. ჩოლოყაშვილის შესახებ: გვ. V.

Джавахишвили И. Экономическая история Грузии. Кн. 1. Тифлис, «Картули цигни», 1930. 428 с.

О С. М. Чолокашвили: с. V.

1944

34. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საერთო კრება: ახალ აკადემიკოსთა და აკადემიის წევრ-კორესპონდენტთა არჩევნება. [საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრებად არჩეულნი არიან: ნ. ა. ბერძენიშვილი, კ. ს. გამსახურდია, ვ. ტ. თოფურია, გ. ნ. ლეონიძე, შ. ი. ნუცუბიძე, გ. ვ. ტაბიძე, პ. ა. შარია, ლ. შ. დავითაშვილი, ა. ი. დიდებულიძე, გ. შ. მუხაძე. ა. ნ. ნათიშვილი, გ. ა. წულუკიძე, ა. ნ. ჯავახიშვილი, ს. მ. ჩოლოყაშვილი, ვ. ვ. ვორონინი]. — კომუნისტი, 1944, 25 თებ., გვ. 4.

Общее собрание Академии наук Грузинской ССР. Выборы академиков и членов-корреспондентов. [Действительными членами

АН ГССР избраны: Н. А. Бердзенишвили, К. С. Гамсахурдия, В. Т. Топурия, Г. Н. Леонидзе, Ш. И. Нуцубидзе, Г. В. Табидзе, П. А. Шария, Л. Ш. Давиташвили, А. И. Дидебулидзе, Г. М. Мухадзе, А. Н. Натишвили, Г. А. Цулукидзе, А. Н. Джавахишвили, С. М. Чолокашвили, В. В. Воронин.]. — Комунисти, 1944, 25 февр., с. 4.

1961

35. თოდუა გ. და ჯავახიშვილი ი. სოლომონ ჩოლოყაშვილი. [ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ]. — საბჭ. აგრონომი, 1961, მაისი, გვ. 3.

Тодуа Г. и Джавахишвили И. Соломон Чолокашвили. [О жизни и деятельности.]. — Сабчота агрономи, 1961, 1 мая, с. 3.

36. რამიშვილი მ. ვაზის სიყვარულით. [ნარკვევი საქართველოში მევენახეობის განვითარების უანგარო მებრძოლზე — აკად. სოლომონ ჩოლოყაშვილზე]. — სოფლის ცხოვრება, 1961, 5 იანვ., გვ. 3.

Рамишвили М. С любовью к лозе. [Очерки об академике Соломоне Чолокашвили-борце за развитие виноградарства в Грузии.]. — Соплис цховრება, 1961, 5 янв., с. 3.

1965

37. ქანთარია ვ. აკადემიკოსი სოლომონ ჩოლოყაშვილი. თბ., „საბჭ. საქართველო“, 1965. 26 გვ. პორტრ.

Кантария В. Академик Соломон Чолокашвили. Тб., «Сабчота Сакартвело», 1965. 26 с. с портр.

38. ჭელიძე მ. და მათიაშვილი ა. დიდი მეცნიერი და ადამიანი. [ვ. ქანთარია. აკადემიკოსი სოლომონ ჩოლოყაშვილი. მონოგრაფია. თბ., „საბჭ. საქართველო“, 1965. რეც.]. — სოფლის ცხოვრება, 1965, 8 ოქტ., გვ. 3.

Челидзе М. и Матиашвили А. Большой ученый и человек. [В. Кантария. Академик Соломон Чолокашвили. Монография. Тб., «Сабчота Сакартвело», 1965. Рец.]. — Соплис Цховრება, 1965, 8 окт., с. 3.

39. Саришвили И. Ф. и Тодуа Г. Г. Грузинский сельскохозяйственный институт 1921—1971. Тб., Изд-во «Сабчота Сакартвело», 1972.

О С. М. Чолокашвили: с. 246—249.

40. Пелях М. А. и Охременко Н. С. Рассказы о виноградарях и виноделях. Кишинев, Картя Молдовеняскэ, 1980.
О С. М. Чолокашвили: с. 131—132.

1979

41. ჩოლოყაშვილი სოლომონ მიხეილის ძე. — წგ-ში: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია. პერსონალური შემადგენლობა (1941—1978). შემდეგ. ე. სარაჯიშვილი. თბ., მეცნიერება, 1979, გვ. 22.

Чолокашвили Соломон Михайлович. — В кн.: Персональный состав Академии наук Грузинской ССР 1941—1978. Состав. Е. Сараджишвили. Тб., Мецниереба, 1979, с. 22.

1980

42. ღურმიშიძე ს. მოგონების რამდენიმე ფურცელი. — მნათობი, 1980, № 2.

ს. ჩოლოყაშვილის შესახებ: გვ. 171, 174—175.

დურმიშიძე С. Несколько страниц Воспоминаний. — Мнათობი, 1980, № 2.

О С. М. Чолокашвили: с. 171, 174—175.

1982

43. ს. მ. ჩოლოყაშვილი. — ქართული კალენდარი, 1982, 16 ნოემბრ.

С. М. Чолокашвили. — Картули-календари, 1982, 16 ноября.

1983

44. ჯინჯარაძე ზ. და ჩხარტიშვილი ნ. ქართული მევენახეობის მოამბე. (მაქსიმე რამიშვილის დაბადების 80 წლისათვის გამო). — სოფლის ცხოვრება, 17 დეკ., 1983, გვ. 3.

ს. ჩოლოყაშვილის შესახებ: გვ. 3.

Джинжарадзе З. и Чхартишвили Н. Попечитель грузинского виноградарства. (К 80-летию со дня рождения Максима Рамишвили). — Соплис цховრება, 17 дек., 1983, с. 3.

О С. М. Чолокашвили: с. 3.

45. Чолокашвили Соломон Михайлович. (17. XI. 1883—1944). — в кн.: Биологи. Биографический справочник. Киев. Наукова думка, 1944, с. 692—793.

1985

46. მათიაშვილი ა. წიგნი მევენახეობის სამსახურში. (მეთოდური რეკომენდაცია). თბ., 1985. (საქ. სსრ წიგნის მოყვარულთა საზ-ბა). ს. ჩოლოყაშვილის შესახებ გვ. 8—9.

მათიაშვილი ა. Книга в помощь виноградарам. (Методические рекомендации.), Тб., 1985. (О-во любителей книг Грузинской ССР).

О С. М. Чолокашвили: с. 8—9.

1987

47. დურმიშიძე ს. ზოგი რამ წარსულიდან. მე-2 შეეს. გამ-მა. თბ., „მეცნიერება“, 1987.

ს. ჩოლოყაშვილის შესახებ: გვ. 64—67, 195.

დურმიშიძე ს. Эпизоды прошлого. 2-е доп. изд. Тб., «Мецниереба», 1987.

О С. М. Чолокашвили: с. 64—67, 195.

48. რამიშვილი მ. ჩოლოყაშვილი სოლომონ მიხეილის ძე. — ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 11. თბ., 1987, გვ. 147.

რამიშვილი მ. Чолокашвили Соломон Михайлович. — Грузинская Советская энциклопедия, т. 11, Тб., 1987, с. 147.

49. Чхარტიшвили Н. С. Чолокашвили Соломон Михайлович: — Молдавская Советская Энциклопедия, Кишинев, 1987, с. 421.

საიუბილეო თარიღები

ЮБИЛЕЙНЫЕ ДАТЫ

დაბადების 70 წლისთავი

70 ЛЕТ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ

50. რამიშვილი მ. მეცნიერებისა და ტექნიკის კალენდარი. (ს. ჩოლოყაშვილის დაბადების 70 წლისთავის გამო). — მეცნიერება და ტექნიკა, 1952, № 11, გვ. 41.

Рашишвили М. Календарь науки и техники. (К 70-летию со дня рождения С. М. Чолокашвили). — Мещниереба да техника, 1952, № 11. с. 41.

დაბადების 100 წლისთავი

100 ЛЕТИЕ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ

51. რამიშვილი მ. და ჩხარტიშვილი ნ. სოლომონ შიხეილის ძე ჩოლოყაშვილი. (დაბადების 100 წლისთავი). თბ., 1983. 8 გვ. — ინახება საქ. მეზღაღობის, მევენახეობისა და მეღვინეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინ-ტის ბიბლიოთეკის ფონდში.

Рашишвили М. и Чхартушвили Н. Соломон Михайлович Чолокашвили. (100 летие со дня рождения) Тб. 1983. 8 с. — Хранится в фондах библиотеки Грузинского научно-исследовательского ин-та садоводства, виноградарства и виноделия.

ს. ჩოლოყაშვილის გარდაცვალება და დაკრძალვა

СМЕРТЬ И ПОХОРОНЫ С. М. ЧОЛОКАШВИЛИ

52. აკადემიკოს ს. მ. ჩოლოყაშვილის ხსოვნას. [ნეკროლოგი]. — კომუნისტი, 1944. 21 ივნ. გვ. 4, Заря Востока, 1944, 22 июня с. 4.

Памяти академика С. М. Чолокашвили. [Некролог]. — Коммунисти, 1944, 21 июня, с. 4; Заря Востока, 1944, 22, июня, с. 4.

53. საქართველოს მიწსახკომის მევენახეობის სამმართველოს თანამშრომელებისაგან. [სამგლოვიარო განცხადება მეცნიერებათა დამსარებული შოლვაწის სოლომონ მიხეილის ძე ჩოლოყაშვილის გამო]. — კომუნისტი, 1944. 21 ივნ. გვ. 4, Заря Востока, 1944, 22 июня, с. 4.

От сотрудников управления виноградарством Народного комиссариата Грузии. [Траурное извещение о кончине заслуженного деятеля науки Соломона Михайловича Чолокашвили]. — Комунисти, 1944, 21 июня, с. 4.

54. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მევენახეობამეღვინეობის სამეცნირო-საკვლევო ინსტიტუტისაგან. [სამგლოვიარო განცხადება ამავე ინსტიტუტის ორგანიზატორის სოლომონ მიხეილის ძე ჩოლოყაშვილის გარდაცვალების გამო]. — კომუნისტი, 1944, 21 ივნ., გვ. 4.

От Научно-исследовательского института виноградарства и виноделия Академии наук Грузинской ССР. [Траурное извещение о кончине организатора этого же института Соломона Михайловича Чолокашвили]. — Комунисти, 1944, 21 июня, с. 4.

55. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა განყოფილებისაგან [სამგლოვიარო განცხადება ამავე განყოფილების თავმჯდომარის შოადგილის აკადემიკოს სოლომონ მიხეილის ძე ჩოლოყაშვილის გარდაცვალების გამო]. — კომუნისტი, 1944, 21 ივნ., გვ. 4.

От Отделения сельскохозяйственных наук Академии наук Грузинской ССР. [Траурное извещение заместителя председателя этого же отделения академика Соломона Михайловича Чолокашвили]. — Комунисти, 1944, 21 июня, с. 4.

56. საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის მევენახეობის კათედრის თანამშრომლებისაგან. [სამგლოვიარო განცხადება მეცნიერების დამსახურებულ მოღვაწის აკადემიკოს სოლომონ შინელის ძე ჩოლოყაშვილის გარდაცვალების გაო]. — კომუნისტი, 1944, 21 ივნ, გვ. 4.

От сотрудников кафедры виноградарства Грузинского сельскохозяйственного института. [Траурное извещение о кончине заслуженного деятеля науки Соломона Михайловича Чолокашвили]. — Коммунисти, 1944, 21 июня, с. 4.

57. От коллектива работников Комбината Сов. шампанского в Грузии. [Траурное извещение о кончине академика, заслуженного деятеля науки Грузинской ССР, профессора Соломона Михайловича Чолокашвили]. — Заря Востока, 1944, 21 июня, с. 4.

58. От Народного комиссариата Земледелия Грузинской ССР. [Траурное извещение о кончине заведующего кафедрой виноградарства Грузинского сельскохозяйственного института академика Соломона Михайловича Чолокашвили]. — Заря Востока, 1944, 21 июня, с. 4.

59. От Президиума АН Грузинской ССР. [Траурное извещение о кончине заслуженного деятеля наук академика Соломона Михайловича Чолокашвили]. — Заря Востока, 1944, 21 июня, с. 4.

ძირითადი შრომების სამიხიბლი

- დიდი საბრძოლო ამოცანა მევენახეობაში 14
 ვაზის მასიური სელექცია 13
 ვაზის ცის გახსნა 2
 თანამედროვე მევენახეობა 15
 მასალები საქართველოს 12—13 საუკუნის ვაზის ჭიშების საკითხისათვის 18
 მასალები ქართული ვაზის შესწავლისათვის 7
 მევენახეობა 19
 მევენახეობა-მეღვინეობის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში 8
 მევენახეობის კერძის პროგრამა 28
 მევენახეობის სახელმძღვანელო 16, 20
 როგორ აღვადგინოთ კახეთში ვენახები 3
 საქართველოს ბალის ნარგავთა შეფასებისათვის 9
 საქართველოს მევენახეობა-მეღვინეობა და მისი უახლესი პერსპექტივები 26
 საქართველოს მევენახეობის უახლოესი ამოცანები 17
 საქართველოს მევენახეობის ძირითადი ამოცანები 21
 საქართველოს სსრ მევენახეობა და მისი განვითარების უახლოესი პერსპექტივები 22
 ფილოქსერა და მასთან ბრძოლა 1
 ქართლის მევენახეობის შემდგომი განვითარებისათვის 23

УКАЗАТЕЛЬ ОСНОВНЫХ ТРУДОВ

- Виноградарство и виноделие в Закавказьи 5
 Виноградарство и виноделие ЗСФСР 12
 Капиталы в многолетних садовых насаждениях Закавказья 10
 Развитие виноградарства и виноделия в Грузинской ССР 24
 Рецензия на монографию сорта Саперави 25
 Советское шампанское Грузии 27
 Современные проблемы виноградарства и виноделия внутренней Кавказии 4
 Современные пути в деле восстановления виноградников 11.
 Le vitis labrusca en Georgie 6.

სახელთა საძიებელი

- პერძენიშვილი ნ. (მასზე) 34
 გამსახურდია კ. (მასზე) 34
 დავითაშვილი ლ. (მასზე) 34
 დიდებულძე ა. (მასზე) 34
 დურმიშიძე ს. 42, 47
 ვორონინი ვ. (მასზე) 34
 თოდუა გ. 35, 39
 თოფურია ვ. (მასზე) 34
 კვარაცხელია ტ. 32
 ლეონიძე გ. (მასზე) 34
 ლოსაბერიძე ს. 1
 მათიაშვილი ა. 38, 46
 მუხაძე გ. (მასზე) 34
 ნათიშვილი ა. (მასზე) 34
 ნუცუბიძე შ. (მასზე) 34
 რამიშვილი მ. 36, 48, 50—51; (მასზე) 44
 რცხილაძე ი. 22
 სარაჯიშვილი ე. (შემდგ.) 41
 ტაბიძე გ. (მასზე) 34
 ქანთარია ე. 37; (მასზე) 38
 ღვედაშვილი ა. 30
 შარია პ. (მასზე) 34
 ჩახნაშვილი ნ. 7
 ჩოლოყაშვილი დ. (შემდგ.) 1
 ჩხარტიშვილი ნ. 44, 49, 51
 წულუკიძე გ. (მასზე) 34
 ჰელიძე მ. 38
 ჯავახიშვილი ა. (მასზე) 34
 ჯავახიშვილი ი. 33, 35
 ჯინჭარაძე ზ. 44

УКАЗАТЕЛЬ ИМЕН

- Бердзенишвили Н. А. (О нем) 34
 Варажян С. Е. 5
 Воронин В. В. (О нем) 34
 Гамсахурдиа К. С. (О нем) 34
 Гведашвили А. 30
 Давиташвили Л. Ш. (О нем) 34
 Джавахишвили А. Н. (О нем) 34
 Джавахишвили И. 33, 35
 Джинчарадзе Э. 44
 Дидебулидзе А. И. (О нем) 34
 Дурмишидзе С. В. 42, 47
 Кантария В. 37; (О нем) 38
 Кварацхелия Т. К. 32
 Леонидзе Г. Н. (О нем) 34
 Лосаберидзе С. М. 1
 Матиашвили А. 38, 46
 Мухадзе Г. М. (О нем) 34
 Натишвили А. Н. (О нем) 34
 Нуцубидзе Ш. И. (О нем) 34
 Охременко Н. С. 40
 Пелях М. А. 40
 Рамишвили М. 36, 48, 50—51; (О нем) 44
 Рцхиладзе И. 22
 Сараджишвили Е. (Сост.) 41
 Саришвили И. Ф. 39
 Табидзе Г. В. (О нем) 34
 Тодау Г. 35, 39
 Топурия В. Т. (О нем) 34
 Цулукидзе Г. А. (О нем) 34
 Чахнашвили Н. Д. 7
 Челидзе М. 38
 Чолокашвили Д. Е. 1
 Чхартишвили Н. С. 44, 49, 51
 Шария П. А. (О нем) 34

შინაარსი

სოლომონ ჩოლოყაშვილი (სამეცნიერო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მოკლე მიმოხილვა)	5
Соломон Михайлович Чолокашвили (Краткий обзор научной и общественной деятельности)	19
Solomon M. Cholqashvili (A Short Review of his Scientific and Public Activities)	34
ს. ჩოლოყაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი თარიღები	47
Основные даты жизни и деятельности С. М. Чолокашвили	49
სოლომონ ჩოლოყაშვილის შრომები	51
Труды Соломона Чолокашвили	51
ს. ჩოლოყაშვილის რედაქციით გამოცემული შრომები	56
Труды, вышедшие под редакцией С. М. Чолокашвили	56
ლიტერატურა ს. ჩოლოყაშვილის შესახებ	57
Литература о С. М. Чолокашвили	57
საიუბილეო თარიღები	61
Юбилейные даты	61
დაბადების 70 წლისთავი	61
70 лет со дня рождения	61
დაბადების 100 წლისთავი	61
100 летие со дня рождения	61
ს. ჩოლოყაშვილის გარდაცვალება და დაკრძალვა	62
Смерть и похороны С. М. Чолокашвили	62
ძირითადი შრომების საძიებელი	64
Указатель основных трудов	64
სახელთა საძიებელი	65
Указатель имен	65

Соломон Михайлович Чолокашвили
(1883—1944)

ТБИЛИСИ
«МЕЦНИЕРЕБА»
1989

ბიოგრაფიული მონოგრაფიული სერია

„ქართველი მეცნიერები“

სოლომონ მიხეილის ძე ჩოლოყაშვილი
(1883—1944)

თბილისი
„მეცნიერება“
1989

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სამეცნიერო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

გამომცემლობის რედაქტორი ლ. კობიძე
მხატვრული რედაქტორი ი. სიხარულიძე
ტექნიკური რედაქტორი ნ. ბოკერია
კორექტორი: ნ. შაჩაიძე
გამომწვევები ლ. მაისურაძე

გადაეცა წარმოებას 10.3.1989; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 15.8.1989;
ქაღალდის ზომა 60×90¹/₁₆; ქაღალდი № 1; ბეჭედა მაღალი;
გარნიტურა ვენური; პირობითი საბეჭდი თაბახი 4.25;
პირ. საღ. გატ. 4.50; სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 3.1;
უე 02325; ტირაჟი 1000; შეკვეთა № 799;
ფასი 60 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქართველოს სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН Грузинской ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

18/2/51 217